

Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige

Författare: Anna Almqvist, LO-ekonom,
Enheten för ekonomisk politik och arbetsmarknad

Sammanfattning	2
1 Introduktion	4
2 Bakgrund	5
2.1 Dimensioner av ekonomisk jämlikhet.....	5
2.2 Faktorer som påverkar den ekonomiska ojämlikheten	5
2.3 Varför ekonomisk ojämlikhet är ett problem	8
3 Inkomstjämligheten i Sverige.....	11
3.1 Gini-koefficientens utveckling	11
3.2 (Topp)inkomstandelar och utvecklingen i olika delar av fördelningen.....	15
3.3 Utvecklingen av maktelitens inkomster	19
4 Internationell jämförelse av inkomstjämligheten	21
5 Inkomströrligheten i Sverige	25
5.1 Intragenerationell rörlighet.....	25
5.2 Intergenerationell rörlighet.....	26
6 Horisontell inkomstjämlighet.....	29
6.1 Kön, ålder, familjesituation och födelseland	29
6.2 Sysselsättning och arbetstid.....	31
6.3 Utbildningsnivå	33
7 Fördelning av offentlig konsumtion	35
7.1 Effekten av offentlig konsumtion på ekonomisk ojämlikhet i Sverige	35
7.2 Effekten av offentlig konsumtion i en internationell jämförelse	36
8 Förmögenhetsojämlikheten i Sverige.....	37
8.1 Förändringar i fördelning av förmögenheter över tid	37
8.2 Förmögenhetsojämlikheten i en internationell jämförelse	39
9 Avslutande reflektioner	43
9.1 Vad driver på den ökande ojämlikheten?.....	43
9.2 Vad är möjliga bakomliggande förklaringar?	44
9.3 Vägen framåt	45
Referenser	47

Sammanfattning

Sverige är på många sätt ett jämlikt land. Men de ekonomiska klyftorna har blivit större – det är den entydiga bilden från denna kunskapsöversikt. Under de senaste decennierna har såväl inkomstskillnaderna som förmögenhetsskillnaderna ökat.

Inkomsterna har blivit mer ojämlikt fördelade

Under merparten av förra seklet minskade inkomstskillnaderna i Sverige. Men under tidigt 1980-tal vände utvecklingen och sedan dess har inkomstjämligheten kontinuerligt ökat. Olika metoder för att mäta inkomstspridning pekar alla mot denna slutsats. Det vanligaste måttet som används för detta syfte är den så kallade Gini-koefficienten för den disponibla inkomsten. Måttet varierar mellan 0, som innebär att alla har samma inkomst, och 1, som innebär att alla inkomster i ett land tillfaller en person. I Sverige har denna koefficient ökat från under 0,20 i början av 1980-talet till över 0,33. Ett annat sätt att mäta inkomstskillnader är att studera andelen av samhällets totala inkomster som tillfaller toppen i inkomstfördelningen. Till exempel har de tio procent i Sverige med högst inkomster idag en inkomstandel på över 30 procent av de totala inkomsterna. Under tidigt 1980-tal var denna inkomstandel drygt 22 procent. När de ökade inkomstskillnaderna studeras i mer detalj ser vi också att inkomstjämligheten ökat i såväl den övre som i den nedre delen av fördelningen. Den extrema toppen drar ifrån, men alltfler människor halkar också efter.

Inkomstskillnader kan studeras vertikalt, det vill säga som skillnader mellan individer eller familjer. Men det är även viktigt att uppmärksamma den horisontella ojämlikheten, det vill säga skillnaden mellan olika *grupper* i samhället. De ökade inkomstskillnaderna i Sverige under de senaste decennierna har drabbat vissa grupper speciellt hårt. Bland ensamstående (framför allt kvinnor) med barn och utrikes födda har både andelen med relativt sett låg ekonomisk standard ökat och den genomsnittliga relativa inkomsten minskat. När utvecklingen av de disponibla inkomsterna studeras för olika utbildnings- och sysselsättningsgrupper skiljer sig denna också mycket. Icke-förvärvsarbete, såsom sjuka och arbetslösa, samt personer med jämförelsevis kort utbildning, har upplevt en mycket svag utveckling av disponibelinkomsten, framför allt under 00-talet.

I ett internationellt perspektiv är Sverige fortfarande ett förhållandevis jämlikt land. Ökande inkomstskillnader är inte heller något unikt svenskt fenomen. En stor majoritet av OECD-länder har till exempel upplevt ökade inkomstskillnader under de senaste decennierna. Men ojämlikheten verkar ha ökat *särskilt mycket* i Sverige. Under tidigt 1980-tal hade vi de mest jämlika inkomsterna i OECD; idag har såväl våra nordiska grannländer som flera centraleuropeiska länder mer jämlikt fördelade inkomster än Sverige har.

Även förmögenhetsskillnaderna ökar

Förmögenheter är generellt ännu mer ojämlikt fördelade än inkomster. Förmögenhetsstatistiken är dock bristfällig både i Sverige och internationellt. Under ett knappt decennium, fram till dess att förmögenhetsskatten avskaffades 2007, kunde vi emellertid följa utvecklingen av fördelningen av förmögenheterna i den svenska officiella statistiken. En iögonfallande utveckling under denna period var att medelnettoförmögenheten bland de tio procent med störst förmögenhet ökade dramatiskt: från drygt 4,4 miljoner kronor 1999 till nästan 6,9 miljoner 2007 (2007 års

priser). Samtidigt var förmögenhetsutvecklingen oförändrad eller svagt negativ för flera av de decilgrupper med minst förmögenheter.

Även om den officiella statistiken är begränsad så har forskare i några länder, däribland Sverige, satt ihop data över toppdecilernas förmögenhetsutveckling för mycket långa perioder. Data för Sverige tyder, precis som när det gäller inkomstjämligheten, på att ojämlikheten minskade under större delen av 1900-talet men att den ökat sedan tidigt 1980-tal.

Alla har inte samma möjligheter

Ekonomisk jämlikhet kan syfta både på hur jämnt fördelade resurser är i samhället (utfallet) men också hur jämlika möjligheter det finns. En indikation på hur jämlika möjligheter det finns i ett samhälle är hur stor den så kallade intergenerationella rörligheten är.

Skattningar indikerar att inkomströrligheten mellan generationer är förhållandevis stor i Sverige. Dock verkar de ekonomiska möjligheterna, mätt med detta mått, vara mer jämlika i såväl våra nordiska grannländer som i Kanada och Australien. Forskningen har också visat att den svenska intergenerationella inkomströrligheten är väldigt liten både i den absoluta toppen och i den absoluta botten av inkomstfördelningen. Bland de allra rikaste, men även bland de allra fattigaste, har alltså familjebakgrunden mycket stor betydelse för personers inkomster.

De offentliga välfärdstjänsterna har en utjämnande effekt

För att få en mer fullständig bild av den ekonomiska ojämlikheten i Sverige bör vi beakta konsumtionen av offentliga välfärdstjänster. Denna har en tydligt utjämnande effekt. För 2013 rör det sig om en minskning av Gini-koefficienten med -0,06. Detta brukar kallas den omfördelande effekten av den offentlig konsumtion.

OECD gjorde år 2007 beräkningar av den omfördelande effekten av offentlig konsumtion för olika länder och fann att den utjämnande effekten av den svenska offentliga konsumtionen då låg nära genomsnittet i OECD. Om den utjämnande effekten läggs till Gini-koefficienten för den disponibla inkomsten får man ett utvidgat inkomstmått. I en ranking av OECD-länderna utifrån detta mått hamnar Sverige i toppen vad gäller jämlikhet.

Den utjämnande effekten från konsumtion av offentliga tjänster får alltså anses mycket viktig för att hålla samman det svenska samhället när inkomstskillnaderna ökar. Viktigt att komma ihåg är dock, för det första, att skillnader i behov mellan olika grupper inte beaktas i denna statistik, och för det andra, att skillnader i kvalitet hos de offentliga tjänsterna som konsumeras inte inkluderas i analysen, endast deras monetära värde.

1 Introduktion

Under de senaste 35 åren har den ekonomiska ojämlikheten kontinuerligt ökat i Sverige. Detta gäller oavsett vilken metod vi väljer att använda för att mäta ojämlikhet. Skillnaderna har också ökat både vad gäller inkomster och vad gäller förmögenheter. Utvecklingen mot ökade ekonomiska klyftor är inte unik för Sverige, i nästan alla OECD länder har utvecklingen gått i samma riktning under de senaste decennierna. Sverige utmärker sig dock genom att takten, med vilken den ekonomiska ojämlikheten ökat, har varit ovanligt hög.

De ökade ekonomiska skillnaderna har under de senaste åren seglat upp i debatten – såväl i Sverige som internationellt. IMF, OECD och EU har gjort frågan till en prioritet. Men det är inte bara högt uppsatta tjänstemän i internationella organisationer som diskuterar utvecklingen. I den ekonomiska krisens spår började, under 2011, stora grupper människor protestera mot ojämlikhet i den så kallade Occupy-rörelsen. 2013 släpptes Thomas Pikettys *Kapitalet i tjugoförsta århundradet* som, trots sina nästan 700 sidor, blev en bästsäljare. Och när forskningsinstitutet Pew Research Center 2014, i en enkätundersökning om globala attityder, frågade vad människor ansåg var ”den största faran för världen” var ”ojämlikhet” det absolut vanligaste svaret i USA och Europa (Atkinson, 2015, s1). Ökad ojämlikhet är med andra ord ett ämne som engagerar brett.

Även om vi sett ett ökat intresse för jämlikhet under senare år, har detta under lång tid varit en av de största sociala och ekonomiska frågorna. I många länder gick startskottet för den nuvarande diskussionen om jämlikhet på 1960-talet (Salverda *et al.*, 2009, s4). I Sverige ledde Alva Myrdal under 1968–1969 en arbetsgrupp för ökad jämlikhet tillsatt av Socialdemokraterna och LO. Även i till exempel Storbritannien tillsattes utredningar för att studera fördelningen av inkomster och förmögenheter. Ungefär samtidigt började även den nationalekonomiska forskningen på allvar ägna sig åt ekonomisk ojämlikhet: 1973 publicerades Amartya Sens viktiga bok *On Economic Inequality*, följd av Anthony Atkinsons *The Economics of Inequality*, 1975 (*ibid.*)

Disposition och avgränsningar

Denna rapport handlar om den ekonomiska ojämlikheten i Sverige. Rapporten är menad att ge en övergripande bild av situationen och utvecklingen. Översikten baseras på publicerad forskning från både svenska och internationella forskare, studier från olika organisationer samt offentligt tillgänglig statistik. Rapporten är främst deskriptiv och har inte som ambition att till exempel förklara vad som orsakat den ökade ojämlikheten eller att ge policyförslag.

Rapporten inleds med ett bakgrundskapitel som kort beskriver vad ekonomisk ojämlikhet är och varför det är ett problem. Därefter följer fyra kapitel om inkomstskillnader. I kapitel tre redogörs för utvecklingen av inkomstskillnaderna i Sverige över tid och i kapitel fyra görs en internationell jämförelse. I kapitel fem diskuteras inkomströrligheten i Sverige och i kapitel sex hur inkomstojämlikheten slår mot olika grupper i samhället. I kapitel sju och åtta kompletteras bilden av den ekonomiska ojämlikheten i Sverige med en diskussion om skillnader i offentlig konsumtion respektive förmögenhetsskillnader. I kapitel nio återfinns några avslutande reflektioner.

2 Bakgrund

Innan vi börjar titta på den ekonomiska ojämlikheten i Sverige och dess utveckling över de senaste decennierna, kan det vara bra att ge en kort bakgrund. För det första, vad är ekonomisk (o)jämlikhet? För det andra, varför är ekonomisk ojämlikhet något vi borde bry oss om?

2.1 Dimensioner av ekonomisk jämlikhet

Ekonomisk jämlikhet har många dimensioner. Det är ett begrepp som används brett för att beskriva olika möjligheter och livssituationer. Det används för att beskriva skillnader mellan individer, men också för att beskriva skillnader mellan grupper. Begreppet användas dessutom om flera olika faktorer – inkomster, förmögenheter och konsumtion – som påverkar människors ekonomiska standard. I detta avsnitt diskuteras några viktiga dimensioner av begreppet för att klargöra vad ekonomisk jämlikhet egentligen är.

Jämlika möjligheter är viktiga men inte tillräckliga

En första viktig dimension är skillnaden mellan att diskutera jämlika *möjligheter* och att diskutera jämlikt *utfall*. Med jämlika möjligheter menas att omständigheter som vi inte kan kontrollera, till exempel familjebakgrund, inte ska påverka vår möjlighet att uppnå en viss ekonomisk standard. Utfallet avgörs endast av våra ansträngningar (och möjligen vår talang). Även om detta naturligtvis inte är fallet fullt ut i något samhälle är strävan efter mer jämlika möjligheter en ganska okontroversiell idé. De flesta är exempelvis överrens om att alla borde ha samma möjlighet till skolgång.

Betydelsen av jämlikt utfall – oavhängigt av bakomliggande orsaker – är kanske för många mindre självklar vid första anblicken. Som kommer att diskuteras senare i detta kapitel har dock forskningen pekat på fördelarna med jämlika samhällen: jämlikhet är bra både för demokratin och för ekonomin. Dessutom påverkar utfallet direkt hur jämlika möjligheter nästa generation har (se till exempel Atkinson, 2015, kapitel 1, för vidare diskussion).

Skillnaderna är stora mellan olika grupper

En andra viktig dimension att beakta är att ojämlikhet inte bara är *vertikal*, den är även *horisontell*. Med vertikal ojämlikhet menas ojämlikhet mellan individer, familjer eller hushåll. Det är ofta denna typ av data som finns tillgänglig för att studera ojämlikheten i ett samhälle. Det är dock viktigt att också hålla i åtanke att det finns horisontella skärningar som döljer sig bakom denna typ av statistik. Horisontell ojämlikhet är ojämlikhet mellan olika grupper av personer, definierade utifrån till exempel kön eller etnicitet. När vi studerar den vertikala ojämlikheten bör vi inte glömma att vissa grupper är mer utsatta än andra.

2.2 Faktorer som påverkar den ekonomiska ojämlikheten

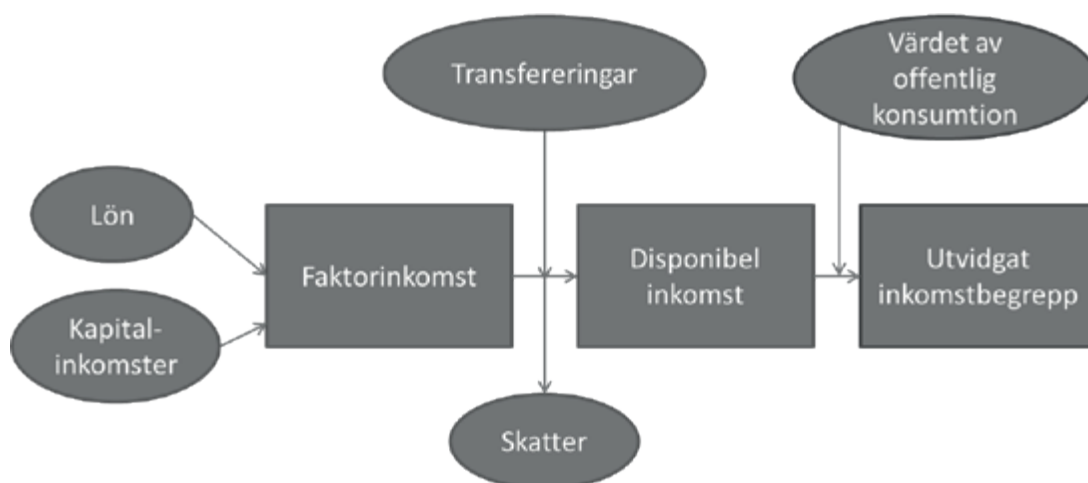
Flera olika faktorer påverkar människors ekonomiska situation och därmed också den ekonomiska ojämlikheten.

Inkomster

Stor påverkan på vår ekonomiska situation har naturligtvis våra *inkomster*. Våra inkomster utgörs av löner och kapitalinkomster (tillsammans benämnt faktorinkomster), samt av transfereringar (till exempel olika statliga bidrag). Alla

dessa inkomster minus skatterna vi betalar brukar benämnas den *disponibla inkomsten* – lite förenklat är detta vad vi har i plånboken (se Figur 1).

Figur 1 Olika inkomster och inkomstbegrepp

Källa: egen figur baserad på Atkinson (2015)

Det finns flera metodologiska övervägningar och gränsdragningar att fundera över när den disponibla inkomsten och fördelningen av denna ska studeras:

- En viktig aspekt rör vilken roll hushållet eller familjen ska ges när inkomster studeras. Till exempel har makar ofta delad ekonomi vilket det bör tas hänsyn till om inkomstmålet ämnar spegla den faktiska ekonomiska standarden. Dessutom har många personer barn som normalt saknar eller har mycket små egna inkomster men som naturligtvis måste försörjas. Ett vanligt tillvägagångssätt är att studera den *justerade disponibla inkomsten per konsumtionsenhet*. I korthet innebär detta att hushållets totala disponibla inkomst beräknas och därefter beaktas försörjningsbördan i tilldelningen av den beräknade disponibla inkomsten per individ. För detta används en form av viktssystem – en så kallad ekvivalensskala – för att försöka fånga att det dels krävs högre inkomster för att försörja fler personer och att det dels finns stordriftsfördelar i ett hushåll. (för utförligare genomgång av detta se Björklund och Jäntti, 2011, 21). I denna studie samlar jag statistik och forskning från olika källor och länder varför metod för hur dessa aspekter hanteras varierar.¹

¹ Den viktigaste statistikkällan i denna studie är SCBs Hushållens ekonomi (HEK) samt Inkomster och skatter. I dessa fördelningsdata används tre hushållstyper: kosthushåll, familjeenhet och bostadshushåll. Med kosthushåll menas alla personer som bor i samma bostad och har gemensam hushållning. Med familjeenhet menas en eller två gifta eller samboende vuxna samt deras barn under 18 år. I praktiken rör skillnaden mellan de två begreppen därmed främst hur hemmavarande barn/unga över 18 års ålder behandlas. Kosthushåll var huvuddefinition för de senaste decennierna men för att få längre tidsserier kan familjeenhet användas. Från och med 2016 (2014 års fördelningsstatistik) har enkätundersökningen som utgjort underlaget för HEK ersatts av en totalundersökning (registerbaserad data). Hushållstyp är nu bostadshushåll vilket baseras på folkbokföringsadress. För mer om förändringen se: <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/Ny-statistik-om-inkomstfordelning/>. För att få fram den justerade disponibla inkomsten per konsumtionsenhet används en ekvivalensskala med följande vikter: Första vuxna (vikt 1,0), andra vuxna (0,51), ytterligare vuxen (0,6), första barnet (0,52), ytterligare barn (0,42).

- En annan aspekt handlar om vad som inkluderas i begreppet *kapitalinkomster* i figur 1. Detta varierar i praktiken mellan olika studier och datakällor. Ibland är endast löpande avkastning inkluderat (aktieutdelningar, räntor etc). Realisationsvinster som uppkommer när kapitalet säljs är ibland inkluderat och ibland inte. Det är debatterbart om det är bra praxis att inkludera reavinster eller inte. Å ena sidan är reavinster definitivt inkomster, å andra sidan redovisar tillgänglig data, baserad på deklarerationer, oftast bara denna inkomst för realisationstillfället vilket kan vara mycket missvisande. I SCBs Hushållens ekonomi finns realiserade kapitalvinster att tillgå. Men i till exempel många internationella jämförelser baserade på data från den välkända Luxemburg Income Study är de inte inkluderade. Studier som tittat på effekten av att exkludera reavinster på historisk data har generellt inte hittat stora effekter av detta på inkomstfördelningen. Roine och Waldenström har dock undersökt effekten på Sverige. De finner att när reavinster exkluderas underskattas ojämlikheten stort; framför allt underskattas andelen av inkomster som under de senaste decennierna tillfallit de med högst inkomster (Roine och Waldenström, 2012a).
- Det är inte heller självklart vad som bör inkluderas i begreppet *transfereringar*. Privata gåvor är i teorin transfereringar men är svåra att fånga i statistiken – i praktiken inkluderas därmed vanligen endast offentliga transfereringar.

Offentlig konsumtion

Våra inkomster har naturligtvis mycket stor påverkan på vår ekonomiska situation. Men även andra faktorer är viktiga när den ekonomiska ojämlikheten studeras. Som diskuterades ovan inkluderar ”transfereringar” monetära utbetalningar från det offentliga till individer och hushåll. Men i en välfärdsstat erbjuds individer också olika offentliga tjänster, antingen gratis eller subventionerat.

Det finns god anledning att beakta värdet av offentligt finansierade tjänster (*offentlig konsumtion*) såsom skola och sjukvård när ojämlikhet studeras. Speciellt när jämförelser av ojämlikhet görs mellan länder eller över tid. Vissa länder har en långt mer utbyggd välfärdsstat än andra, vilket naturligtvis påverkar hur betydelsefull den privata inkomsten är för individens levnadsstandard. På samma sätt kan de personliga tjänster som erbjuds av staten variera i ett land över tid (för mer om välfärdsstatens betydelse för den ekonomiska ojämlikheten, se till exempel Esping-Andersen och Myles, 2009).

Samtidigt kan det vara svårt att studera effekten av offentlig konsumtion på den ekonomiska ojämlikheten. Dels finns data inte alltid tillgänglig. Dels är det inte helt självklart hur varierande kvalitet på tjänster och olika behovsgrad hos olika personer ska behandlas för att på mest rättvisande sätt fånga ojämlikhetsaspekter.

Förmögenheter

Av stor betydelse för ekonomisk ojämlikhet är också fördelningen av *förmögenheter*. Förmögenheter är avgörande för ekonomisk jämlikhet av två anledningar. Dels påverkar storleken på en individs förmögenhet direkt individens konsumtionsmöjligheter och ekonomiska levnadsstandard. Dels har förmögenhetens storlek betydelse för kapitalinkomsternas storlek. Den ekonomiska jämlikheten

påverkas således även indirekt av förmögenhetsojämlikhet genom inkomstojämligheten.

I denna rapport kommer jag diskutera den ekonomiska ojämlikheten i Sverige i fråga om såväl inkomster som offentlig konsumtion och förmögenheter.² Då forskningen och statistiken är mest omfattande vad gäller inkomstskillnader kommer dock detta vara huvudfokus.

2.3 Varför ekonomisk ojämlikhet är ett problem

Som vi kommer att se i denna rapport har den ekonomiska ojämlikheten ökat i Sverige under de senaste decennierna. Frågan är dock: är detta ett problem, och i så fall varför?

Jämlikhetens egenvärde

Jämlikhet har ett egenvärde. Hur de ekonomiska tillgångarna i ett samhälle fördeladelas är, för många människor, en fråga om *rättvisa*. Vad folk anser är en moraliskt försvarbar nivå av ojämlikhet varierar dock såklart mellan olika individer och grupper. Medan en del skulle argumentera för att inga ekonomiska skillnader är moraliskt försvarbara menar andra att vissa faktorer berättigar skillnader. Vanliga sådana faktorer, som påverkar storleken på inkomstskillnader, är hur mycket en individ anstränger sig, prestation, arbetad tid, ansvar, utbildningsnivå, eller att en person genomför farligt, otrevligt eller riskfyllt arbete (för en diskussion om rättviseteori och lönepolitik, se Grenholm, 2015).

Det finns dock indikationer på att människor generellt vänder sig mot ekonomisk ojämlikhet. International Social Survey Programme har vid flera tillfällen undersökt attityder till ojämlikhet i olika länder (senast 2009). I alla de undersökta länderna svarade en majoritet på påståendet "Inkomstskillnaderna är för stora i ditt land" med antingen "instämmer" eller "instämmer starkt". I många av länderna (inklusive Sverige) svarade över 90 procent att de tyckte att skillnaderna var för stora. Det är, som Björklund och Jäntti (2011) påpekar, inte heller så att det finns en tydlig korrelation mellan nivån på den ekonomiska ojämlikheten i landet och motviljan mot denna. Även om det är svårt att säga vad en berättigad nivå av jämlikhet är, kan vi i alla fall säga att en överväldigande majoritet av befolkningen i de flesta länder anser att de nuvarande nivåerna är orättvisa.

Instrumentella icke-ekonomiska argument för att minska skillnaderna

Ojämlikhet är inte bara ett problem utifrån argument om moral och rättvisa. Det finns också så kallade *instrumentella* anledningar till varför ökad ojämlikhet bör oroa oss. Med detta menas att ekonomisk ojämlikhet har negativa effekter på andra saker i vårt samhälle. Forskning inom till exempel statsvetenskap, sociologi, medicin och ekonomi har visat på negativa effekter på sammanhållning, demokrati, hälsa och kriminalitet (se till exempel Stiglitz, 2012 samt Wilkinson och Pickett, 2009).

² Ett annat sätt att studera ekonomisk ojämlikhet på, vilket inte diskuteras i denna rapport, är att studera konsumtion. Detta beaktar till viss del både inkomster och förmögenheter. Det som generellt kan sägas är att konsumtionen normalt är mer jämnt fördelad än inkomster och förmögenheter. Detta då människor med väldigt höga inkomster t ex inte tenderar att konsumera för hela sin inkomst även om de har större konsumtionsmöjligheter. Människor med små inkomster (eller till och med nollinkomster) brukar konsumera mer än sin inkomst (med hjälp av till exempel lån eller besparingar).

Instrumentella ekonomiska argument för att minska skillnaderna

Det finns också ekonomiska argument för minskade inkomstskillnader. Under lång tid har effekten av ekonomisk ojämlikhet på *tillväxten* diskuterats. Teoretiska argument har lagts fram som indikerar att effekten skulle kunna vara såväl negativ som positiv.

Ett teoretiskt argument för att ojämlikhet kan vara bra för tillväxt är att inkomstskillnader skapar incitament för ansträngning när individer vill ta sig till toppen. Ett annat klassiskt argument är att sparkvoten är större hos den rikare delen av befolkningen vilket antas leda till investeringar i (fysiskt) kapital. En variation på detta argument är att tillväxtskapande investeringar kommer med stordriftsfördelar och att det därför krävs rika individer för att göra stora investeringar (Roine, 2012b).

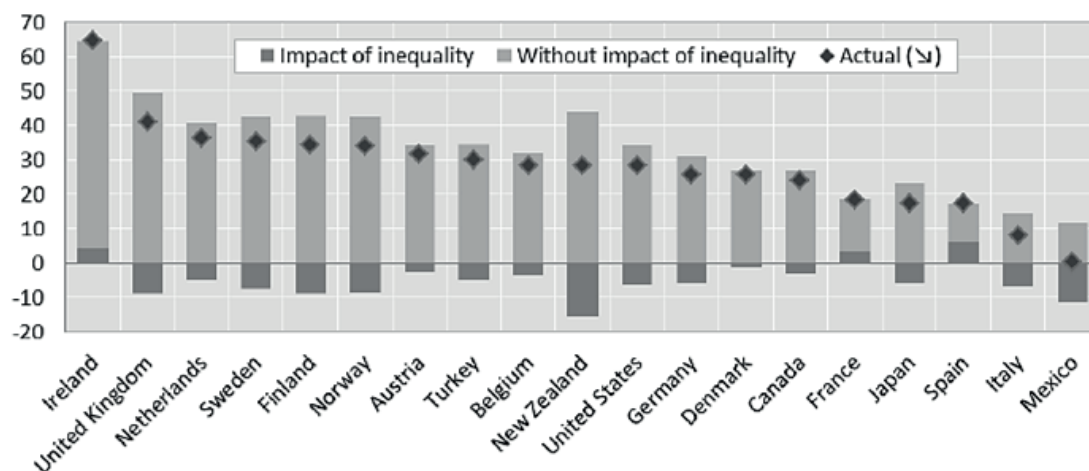
Men det finns också flera teoretiskt argument för att ojämlikhet kan ha en negativ effekt på tillväxten. Bland argumenten som lyfts fram finns till exempel:

- Att ojämlikhet kan innebära att vissa personer inte gör produktiva investeringar på grund av initialt dåliga förutsättningar. Till exempel att vissa personer inte har råd att studera även om detta skulle vara det långsiktigt bästa för tillväxten (*ibid.*)
- Att ojämlikhet, bland annat genom ökad belåning hos vissa grupper, kan leda till finansiell instabilitet och i värsta fall ekonomisk kris (Kumhof och Rancière, 2010).
- Att ojämlikhet kan leda till ökad protektionism. Människor blir negativa till frihandel och öppna marknader eftersom det upplevs som att frukterna av detta fördelas ojämlikt (Fløtten *et al.*, 2014, 30).
- Att ojämlikhet innebär att vissa människor är mindre produktiva som ett resultat av större ohälsa. Effekten på hälsan för de som har det, relativt sett, ekonomiskt sämre i samhället är därmed inte bara ett problem i sig själv utan även potentiellt negativt för tillväxten (Andersson, 2015).

Den empiriska forskningen har inte heller varit entydig vad gäller effekterna av ojämlikhet på tillväxten. På senare år har dock till exempel både Internationella valutafonden och OECD tydligt landat i slutsatsen att de negativa effekterna av ojämlikhet på tillväxten dominerar. OECDs data indikerar att ökad ojämlikhet i snitt har dragit ner tillväxten bland medlemsländerna med 0,35 procentenheter per år under perioden 1985–2010: kumulativt innebär det 8,5 procent lägre tillväxt under perioden.

Uppskattningar för enskilda OECD-länder finns i Figur 2. För Sveriges del innebär beräkningarna att vår kumulativa tillväxt under perioden var cirka 7 procent lägre än vad den kunde ha varit på grund av ökad ojämlikhet (Cingano, 2014).

Figur 2 Uppskattade konsekvenser av förändringar i ojämlikhet (1985–2005) på den efterföljande kumulativa tillväxten (1990–2010)

Källa: Cingano (2014)

Not: figuren visar uppskattade konsekvenser av förändring i ojämlikhet på tillväxt (BNP/kapita, relativt befolkning i åldern 25–64). ”Actual” är den faktiska tillväxten BNP/kapita. ”Impact of inequality” är baserat på observerade förändringar i ojämlikhet i OECD under 1985–2005 mätt med Gini-koefficienten för disponibel hushållsinkomst, justerad för hushållets storlek. ”Without impact of inequality” är skillnaden mellan de två. Faktisk tillväxt i Tyskland är för perioden 1991–2010. För Österrike, Belgien, Spanien och Irland baseras uträkningarna på förändringar i ojämlikhet för perioden 1985–2000.

Cingano (2014) som, för OECDs räkning, studerat orsakerna till att ojämlikhet kan vara tillväxthämmande pekar framför allt på att det är minskade investeringar i utbildning bland de fattigare grupperna i samhället, när ojämlikheten stiger, som leder till lägre tillväxt. Han understryker dock att underinvesteringar av detta slag inte bara sker bland de med allra lägst inkomster. Den negativa effekten finns i alla de fyra lägsta decilerna av inkomstfördelningen (*ibid.*)

3 Inkomstjämligheten i Sverige

Inkomstjämligheten är den del av den ekonomiska ojämlikheten som studerats mest och för vilken det finns bäst data att tillgå. I detta kapitel ges en bild av inkomstskillnaderna i Sverige. Under stora delar av 1900-talet minskade de svenska inkomstskillnaderna. Ur ett historiskt perspektiv var Sverige som jämlikast under tidigt 1980-tal. Under samma period var Sverige också ett av de mest jämlika länderna i världen (om inte till och med det mest jämlika). Detta är inte längre fallet. Den entydiga bilden, när inkomstskillnadernas utveckling i Sverige studeras, är att ojämlikheten ökar och har gjort så under de senaste dryga 30 åren.

I detta kapitel diskuteras den historiska utvecklingen av inkomstskillnaderna i Sverige. Det finns många sätt att studera inkomstskillnader på och olika metoder har olika för- och nackdelar. Vilken metod som är mest lämplig beror bland annat på vad ens fokus är och på tillgången till data. För att kunna ge en så komplett bild som möjligt av den historiska utvecklingen används här flera olika metoder:

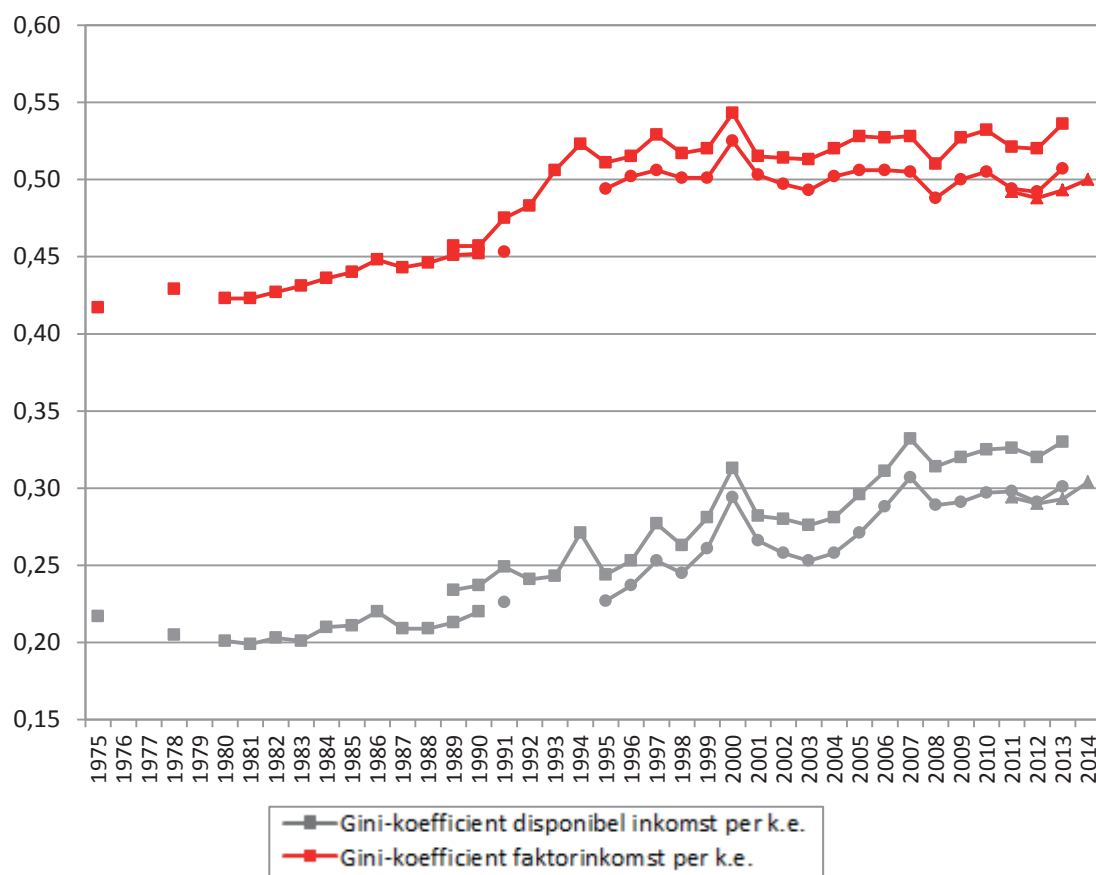
- Inledningsvis studeras utvecklingen med hjälp av det vanligaste summerande inkomstspridningsmättet, den så kallade *Gini-koefficienten*.
- Därefter tittar vi på *inkomstandelar*. Detta har två syften. För det första finns toppinkomstandelarnas utveckling tillgängliga för längre tidsserier än till exempel Gini-koefficienten. För det andra ger det information om utvecklingen i olika delar av fördelningen.
- Avslutningsvis kompletteras bilden med ett maktperspektiv genom att den historiska utvecklingen av den ekonomiska, demokratiska och byråkratiska *maktelitens inkomster* studeras.

3.1 Gini-koefficientens utveckling

Den vanligaste metoden för att studera inkomstjämlighet är troligen den så kallade Gini-koefficienten. Döpt efter den italienske ekonomen Corrado Gini som definierade måttet i början av förra seklet. En av metodens främsta fördelar är att den beaktar alla individer i inkomstfördelningen. Varje persons inkomst jämförs i måttet med inkomsten för alla andra personer individuellt. Därefter summeras alla dessa inkomstskillnader och delas med antalet personer i observationen och med den genomsnittliga inkomsten i gruppen. Utfallet av måttet är sådant att koefficienten alltid är mellan 0 och 1. Värdet 0 betyder att alla individer har samma inkomst och att ingen ojämlikhet således existerar, värdet 1 innebär att en person har hela ett lands inkomst. I praktiken observeras naturligtvis aldrig någon av dessa extremfall utan till exempel tenderar Gini-koefficienten för justerad disponibel inkomst per konsumtionsenhet att variera mellan ungefär 0,20–0,25 för de mest jämlika länderna i världen och 0,6–0,7 för de mest ojämlika.

Med hjälp av data från SCBs undersökning Hushållens ekonomi kan en serie tas fram över Gini-koefficientens utveckling för Sverige. Data finns för åren 1975, 1978 och 1980–2014. I Figur 3 nedan visas utvecklingen av Gini-koefficienten för justerad disponibel inkomst respektive faktorinkomst per konsumtionsenhet i Sverige.

Figur 3 Gini-koefficient för faktorinkomst respektive disponibel inkomst. Inkomster per konsumtionsenhet

Källa: Data från SCB, Hushållens ekonomi

Not: Över tid har SCB använt olika hushållsbegrepp i sina undersökningar. Rektanglar avser undersökningar med begreppet ”familjeenhet”, cirklar avser undersökningar med begreppet ”kosthushåll” och trianglar undersökningar med begreppet ”bostadshushåll” (se fotnot 1 för mer information). Brottet i statistiken 1990/1991 beror på skattereformen. Kapitalinkomster inkluderar realiserade kapitalvinster. SCBs inkomstfördelningsstatistik är numera en totalundersökning.

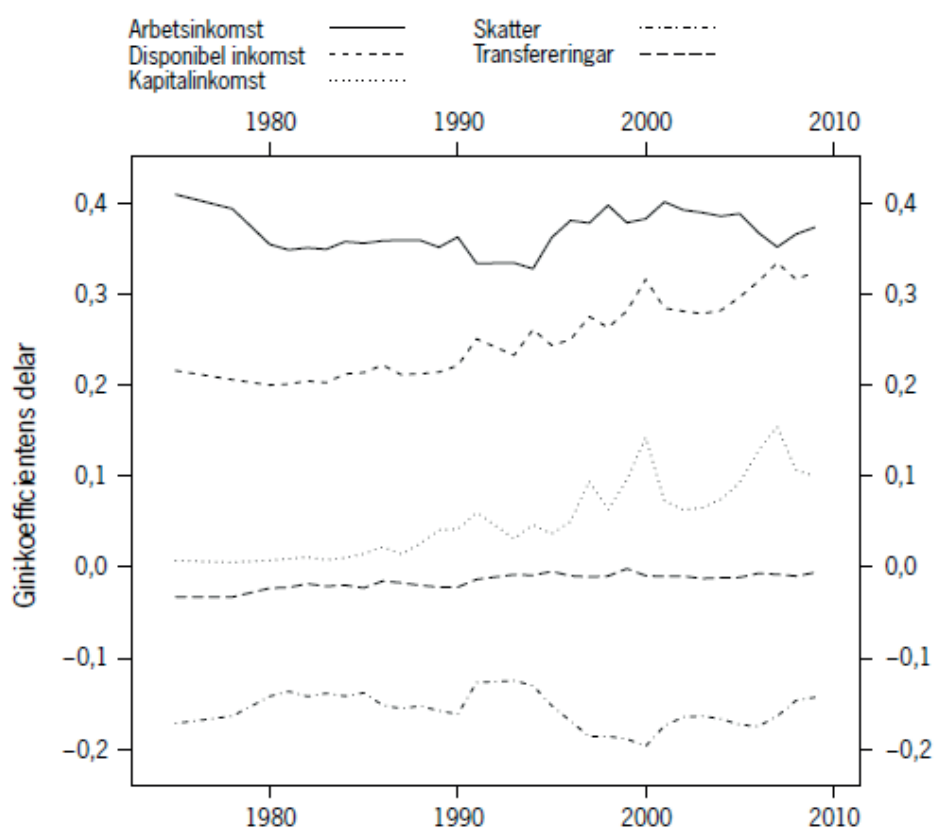
Vi kan här se en tydlig ökning av inkomstjämligheten i Sverige sedan tidigt 1980-tal. Gini-koefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet var i Sverige 0,2 år 1980, men hade stigit till över 0,3 år 2014 (0,33 år 2013 mätt med hushållsbegreppet ”familjeenhet” vilket är det begrepp som SCB använde under 1980-talet). En årlig uppgång av Gini-koefficienten på endast 0,01 eller 0,02 får betecknas som stor (Milanovic, 2011, s31). Under flera perioder de senaste decennierna har Sverige haft årliga Gini-koefficientsökningar i denna storleksordning.

Om vi studerar utvecklingen av Gini-koefficienten över de senaste decennierna i lite mer detalj ser vi att inkomstjämligheten, vad gäller justerad disponibel inkomst per konsumtionsenhet, förvisso varierat en del men ändå haft en stadig uppåtgående trend. Detsamma gäller inte inkomstjämligheten vad gäller faktorinkomsterna, det vill säga arbets- och kapitalinkomster före skatter och transfereringar. Denna ökade under 1980-talet och under de första åren på 1990-talet men har sedan dess legat runt 0,53 (mätt med hushållsbegreppet ”familjeenhet”) dock med vissa fluktuationer. Denna utveckling skulle kunna vara en indikation på att den ökande inkomstjämligheten i Sverige inte berott (i huvudsak) på utvecklingen av faktorinkomsterna under de senaste två decennierna, utan kanske snarare på försvagad omfördelning genom skatter och transfereringar. Detta är dock ingen självklarhet.

Det är svårt att med säkerhet säga vad det är som driver de ökande skillnaderna som observerats i disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Bakom utvecklingen av den disponibla inkomsten finns komplicerade samspel mellan bland annat ekonomi, demografiska faktorer och politik – för dessa samspel finns inga tillförlitliga simuleringsmodeller (Björklund och Jäntti, 2011, s47). Det bör också påpekas att Gini-koefficienten är ett summerande mått på inkomstjämligheten i ett samhälle: det kan därmed dölja både olika utveckling i olika delar av fördelningen generellt och olika utveckling av olika *faktorer* i olika delar av fördelningen.

Ett sätt att bilda sig en uppfattning om vilka drivkrafter som ligger bakom utvecklingen är genom att statistiskt dekomponera Gini-koefficienten för disponibel inkomst i faktorkomponenter och/eller befolkningsundergrupper (för metod se till exempel Jenkins och van Kerm, 2009). En sådan dekomponering i faktorkomponenter har Björklund och Jäntti (2011) gjort för Sverige för perioden 1975–2009, för de fyra komponenterna arbetsinkomster, kapitalinkomster, skatter och transfereringar. Deras dekomponering återfinns i Figur 4. Författarna varnar för att dekomponeringar av detta slag bör tolkas med försiktighet, dock menar de att de olika inkomstslagens utveckling över tid ändå kan vara intressanta att studera för att få någon sorts uppfattning om vad som bidragit till den totala ökningen av Gini-koefficienten för disponibel inkomst.

Figur 4 Dekomponering av den svenska Gini-koefficienten för disponibel inkomst i olika faktorkomponenter, 1975–2009

Källa: Björklund och Jäntti (2011, s51).

Not: Data från SCB Hushållens ekonomi. Det äldre hushållsbegreppet familjeenhet används. Kapitalinkomster inkluderar realiserade kapitalvinster.

I denna dekomponering ser vi att arbetsinkomster och kapitalinkomster bidrar med positiva tal och därmed även till större inkomstskillnader. Medan transfereringar och framför allt skatter bidrar med negativa tal, det vill säga har en utjämnande effekt på den totala Gini-koefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Arbetsinkomsternas ojämlika fördelning bidrar tydligt till nivån på Gini-koefficienten för disponibel inkomst. Denna komponents bidrag har visserligen skiftat en del över tid – men det är också uppenbart att nivån 2009 var ungefär den samma som under det tidiga 1980-talet.

Kapitalinkomsternas bidrag till Gini-koefficienten för den disponibla inkomsten har däremot haft en uppåtgående trend, framför allt sedan sent 1980-tal. Detta innebär att kapitalinkomsterna har varit bidragande till utvecklingen mot ökad ojämlikhet under perioden. Denna komponents bidrag har dock varit mycket volatil med tydliga nedgångar efter att IT-bubblan sprack 2000 och efter finanskrisen 2008. Gini-koefficienten är speciellt känslig för förändringar i mitten av fördelningen och förhållandevis okänslig för förändringar i botten och toppen av fördelningen. Då det finns mycket som talar för att den förändrade ojämlikheten vad gäller kapitalinkomster skett genom att den absoluta toppen dragit ifrån resten av befolkningen är detta en aspekt av ojämlikheten i Sverige som kanske inte fångas helt av Gini-koefficienten utan som bättre fångas med andra ojämlikhetsmått (jag återkommer till detta).

Transfereringarnas bidrag till Gini-koefficienten för disponibel inkomst är modest men trenden i Figur 4 pekar mot att dessa har fått en mindre utjämnande roll över tid.

Skatternas bidrag har varierat mycket över perioden. Under stora delar av 90-talet var trenden att deras utjämnande effekt förstärktes. Under 2000-talets första decennium var dock trenden att det utjämnande bidraget från skatterna minskade i Gini-koefficienten för disponibel inkomst.

Vi har i detta avsnitt sett att inkomstojämlikheten i Sverige, mätt med hjälp av Gini-koefficienten för den justerade disponibla inkomsten per konsumtionsenhet, har ökat under de senaste decennierna. Att reda ut vad som ligger bakom de ökade inkomstskillnaderna i Sverige är dock komplicerat. Å ena sidan pekar utvecklingen av Gini-koefficienten för faktorinkomster inte på samma uppåtgående trend som koefficienten för den disponibla inkomsten. Detta skulle kunna indikera att en försvagning av de omfördelade elementen i den disponibla inkomsten (skatter och transfereringar) legat bakom utvecklingen. Å andra sidan indikerar en statistisk dekomponering av Gini-koefficienten för disponibel inkomst i olika faktorkomponenter att kapitalinkomsternas bidrag ökat kraftigt de senaste decennierna och därmed troligen är en viktig drivkraft bakom utvecklingen mot ökad inkomstojämlikhet.

Gini-koefficienten är ett mycket vanligt använt mått för att studera inkomstskillnader och ekonomisk ojämlikhet mer generellt. Men metoden är inte utan problem³ och det

³ För det första är Gini-koefficienten inget speciellt intuitivt mått vilket gör det svårt att till exempel förmedla innebörden av att Gini-koefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet ökat från 0,2 till 0,33 sedan tidigt 1980-tal. För det andra saknas data för längre tidsserier. Vi kan inte, utifrån den data som är presenterad i Figur 3, säga något om hur inkomstskillnaderna såg ut innan mitten av

finns anledning att komplettera vår bild av inkomstskillnaderna i Sverige med andra mått.

3.2 (Topp)inkomstandelar och utvecklingen i olika delar av fördelningen

Toppinkomstandelar finns att tillgå för längre tidsserier än Gini-koefficienten. Dessa kan därför vara intressanta att studera för att förstå utvecklingen innan mitten av 1970-talet. En viktig fråga att beakta är dock i vilken grad förändringar av toppinkomstandelar speglar förändringen av inkomstskillnader i hela fördelningen. Kan det ses som ett mått på inkomstjämlighet *generellt*?

Roine och Waldenström (2015) påpekar att toppinkomstandelar har flera karakteristika som gör dessa lämpliga som metod för att studera inkomstskillnader.⁴ Ett problem med att använda toppinkomstandelar för att studera inkomstskillnader är dock att de inte helt uppfyller den så kallade förflyttningsprincipen (transfer principle). Med detta menas att måttet förvisso fångar eventuella förflyttningar mellan den studerade toppinkomstandelen och den övriga befolkningen men inte fångar rörelser *inom* någon av dessa båda grupper. Således fångar den såklart inte heller vissa förändringar i fördelningen – speciellt förändrade inkomstskillnader i botten av fördelningen (Roine och Waldenström, 2015, s32).

När korrelationen mellan toppinkomstandelarna och andra mer generella mått på inkomstjämlighet (såsom Gini-koefficienten) studerats har man funnit en ekonomistiskt och statistiskt signifikant sådan.⁵ Att det finns en tydlig korrelation mellan toppinkomstandelar och generella inkomstjämlighetsmått över en period innebär dock självfallet inte nödvändigtvis att så måste vara fallet över *andra* tidsperioder.

Eftersom toppinkomstandelarna både har flera av de karakteristika som brukar anses teoretiskt viktiga för ett lämpligt generellt inkomstspridningsmått och eftersom det finns en observerad hög korrelation mellan generella inkomstspridningsmått och toppinkomstandelarnas utveckling kan dessa dock vara relevanta att studera. Det bör inte ses som en ersättning för mått som beaktar förändringar i hela fördelningen. Men när data saknas för att studera denna typ av mått kan de ändå ge oss viss kunskap om inkomstfördelningen generellt över längre tidsperioder (*ibid*, s34).

1970-talet. Är den ökade ojämlikheten del av en längre trend eller började inkomstskillnaderna öka först under 1980-talet? Slutligen är Gini-koefficienten ett summerande mått. Detta innebär att det inte kan ge oss någon information om utvecklingen i olika delar av fördelningen. Gini-koefficienten kan till exempel öka både som ett resultat av att de rikaste blir rikare och för att de fattigaste blivit fattigare. Utvecklingen i olika delar av fördelningen kan också motverka varandra – inkomstskillnaderna kan öka i delar av fördelningen utan att detta helt fångas av Gini-koefficienten om skillnaderna samtidigt minskar i en annan del. Vidare är Gini-koefficienten som mått framför allt känsligt för förändringar i mitten av fördelningen. Eventuella förändringar och viktiga trender i svansarna av fördelningen kan därmed lätt missas om endast detta mått studeras.

⁴ De påverkas inte av andra befolkningsfaktorer än just inkomsten (anonymitet), de förblir de samma om alla inkomster multipliceras med samma nummer vilket innebär att måttet inte är beroende av den aggregerade inkomstnivån i ett land (scale interdependence), och måttet påverkas inte av befolkningens storlek (population interdependence).

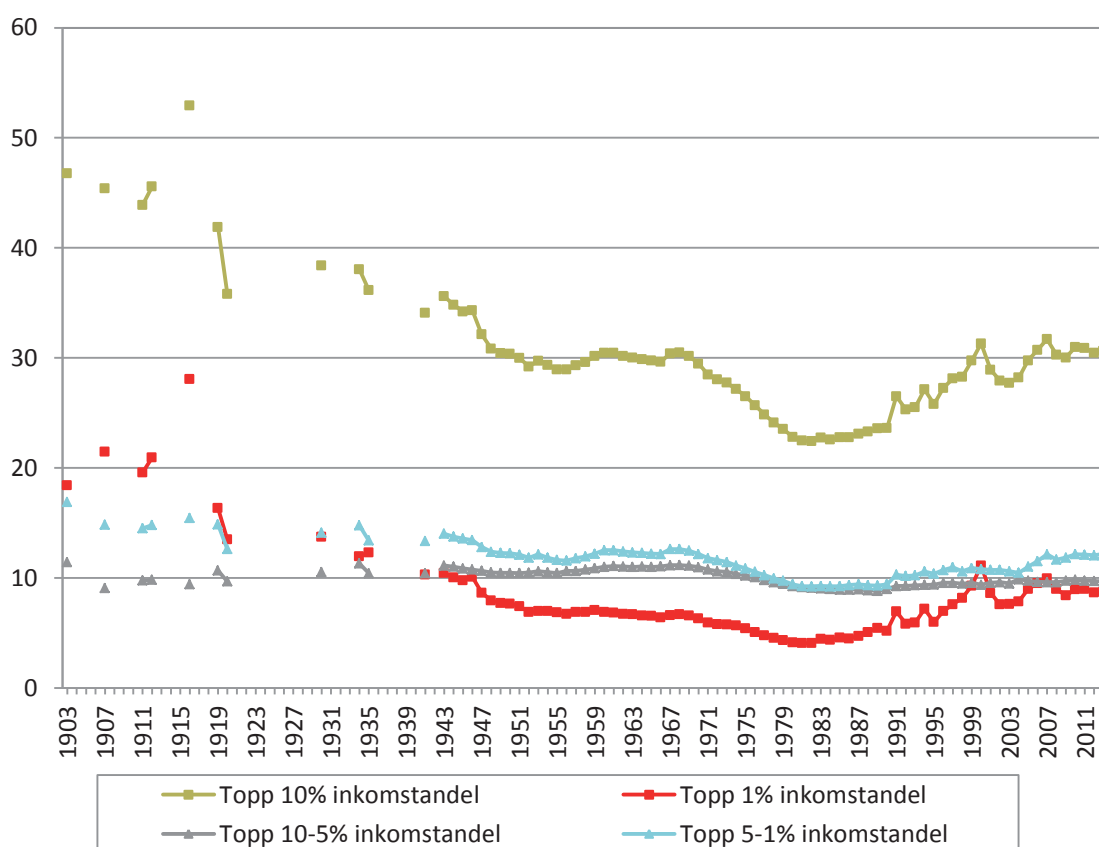
⁵ Roine och Waldenström studerar t ex korrelationen mellan toppinkomstdecilen och Gini-koefficienten för 16 OECD-länder och finner en positiv korrelation på 0,86 vad gäller nivån på inkomstjämlighet och 0,57 vad gäller förändringen i inkomstjämlighet under perioden 1985–2005 (2014, s115).

Dessutom är måttet såklart ett bra *komplement* till generella mått eftersom det ger oss kunskap om rörelser i toppen av fördelningen. Som diskuterades tidigare är Gini-koefficienten mest känslig för förändringar i mitten av fördelningen vilket innebär att viktiga förändringar kan förbises om vi endast studerar inkomstskillnader med detta mått.

I Figur 5 ser vi toppinkomstandelar för Sverige för perioden 1903–2013. De tio respektive en procenten med högst inkomster i Sverige (gula respektive röda rektanglar) minskade sina inkomstandelar under större delen av 1900-talet (från och med i alla fall första världskriget) fram till cirka 1980. Med hjälp av detta måtts långa tidsserie ser vi också att det verkar vara just kring år 1980 som inkomstskillnaderna var som minst i Sverige.

De långa tidsserierna för toppinkomstandelar gör det också möjligt att sätta dagens inkomstskillnader i ett jämförande historiskt perspektiv. De tio procenten med högst inkomster i Sverige idag har en inkomstandel som motsvarar gruppens inkomstandel under stora delar av 1960-talet. Den procent som tjänar mest har en inkomstandel som sedan slutet av 1990-talet legat på nivåer liknande de på 1940-talet.

Figur 5 Toppinkomstandelar i Sverige inklusive kapitalvinster. Andel av inkomster i procent

Källa: Data från The World Wealth and Income Database, se <http://www.wid.world/#Country:16> för information om metod.

Not: Inkomster inkluderar realiserade kapitalvinster.

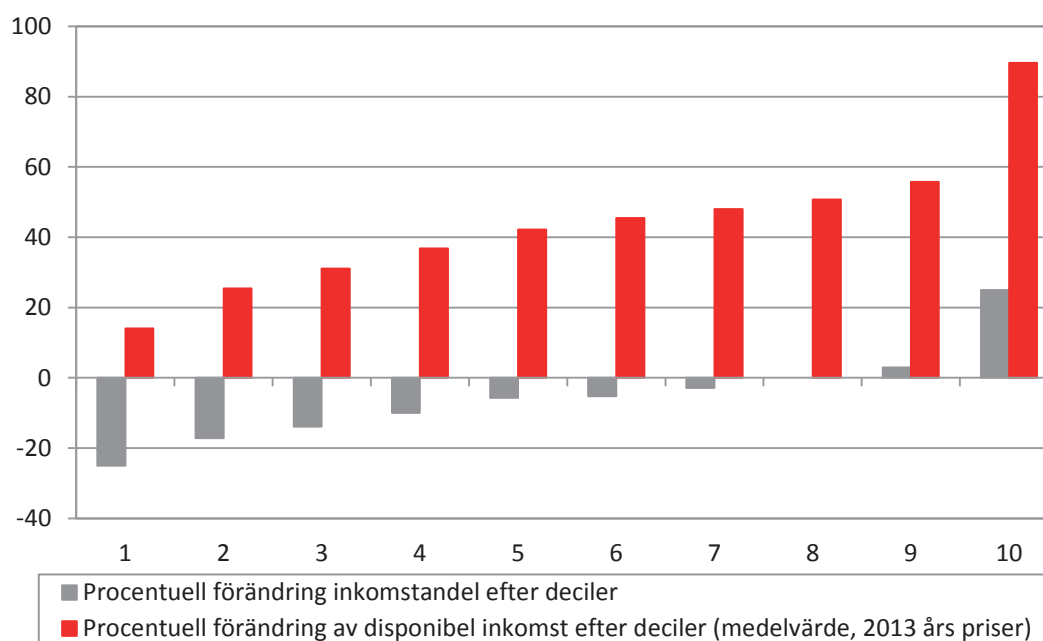
I Figur 5 finns även inkomstandelarna för grupperna ”Topp 10-5%” och ”Topp 5-1%” inkluderade (gråa respektive blåa trianglar). Vi ser tydligt att utvecklingen i dessa två grupper inte varit lika dramatisk som utvecklingen i grupperna bestående av den

procent respektive de tio procent som tjänar mest. Slutsatsen blir att det som främst drivit utvecklingen, mot att gruppen med de tio procent som tjänar mest har ökat sin inkomstandel, är att de som tjänar absolut mest *inom denna grupp* av höginkomsttagare har ökat sin totala inkomstandel. Detta slår igenom i hela gruppen.

Roine (2015) har studerat utvecklingen för dessa grupper avseende såväl disponibel inkomst per konsumtionsenhet som faktorinkomst per konsumtionsenhet under perioden 1991–2013. Han noterar att i gruppen bestående av den procent med högst inkomster har inkomstandelen avseende både den disponibla inkomsten och faktorinkomsten ökat under perioden. När däremot utvecklingen studeras för de övriga nio procenten i decilen med högst inkomster, framkommer ett annat mönster. För denna grupp har inkomstandelen ökat något avseende disponibel inkomst men legat på samma nivå de senaste två decennierna avseende faktorinkomster. Författaren tolkar detta som att det förvisso finns en marknadseffekt som påverkar inkomstskillnaderna i Sverige, men att denna effekt verkar återfinnas främst i den absoluta toppen av fördelningen (Roine, 2015, s10).

Om vi återgår till utvecklingen av den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet som helhet så är det naturligtvis inte bara intressant att studera utvecklingen i *toppen* av fördelningen. I SCBs undersökning Hushållens ekonomi finns data för olika decilgruppers inkomster. I Figur 6 återges utvecklingen av (medelvärdet av) den faktiska justerade disponibla inkomsten per konsumtionsenhet under perioden för de olika decilgrupperna (röda staplar). Vi kan se att alla decilgrupper hade en högre disponibel inkomst 2013 än vad de hade 1991. Det är dock stor skillnad mellan de olika decilgrupperna avseende *hur mycket* den disponibla inkomsten ökat med. Medan inkomstökningen i gruppen med lägst inkomster var drygt 14 procent så var ökningen nästan 90 procent i gruppen med högst inkomster.

Figur 6 Förändring av disponibel inkomst och inkomstandelen efter decilgrupper, 1991–2013

Källa: Data från SCB Hushållens ekonomi, egen bearbetning.

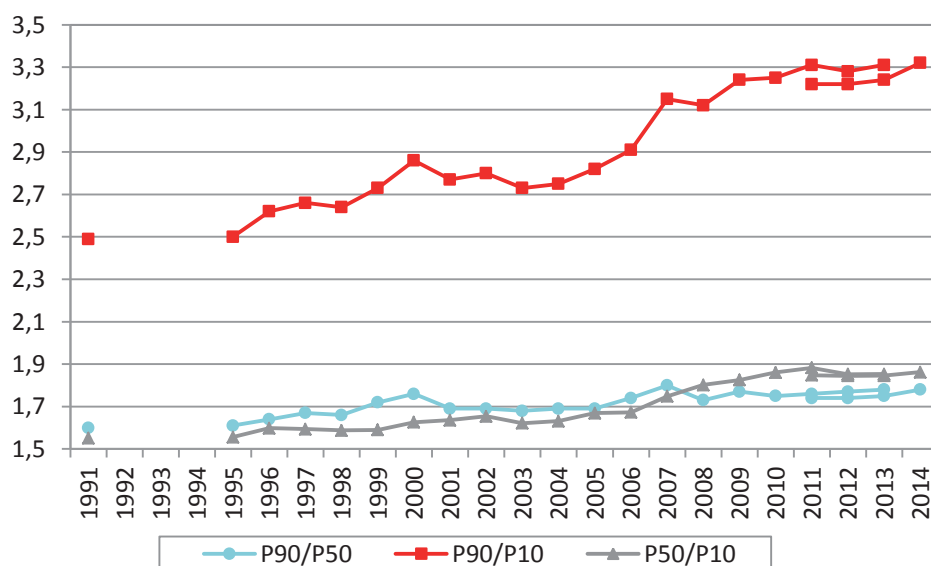
Not: Disponibel inkomst per konsumtionsenhet (kosthushåll), inklusive kapitalvinster.

Att den grupp som har lägst inkomster i samhället har fått det *absolut sett* bättre betyder inte att fördelningen av inkomster är oproblematiserad om gruppen samtidigt fått det *relativt sett* sämre. Ett vanligt sätt att beräkna fattigdomstal i utvecklade länder är som ett relativt mått, till exempel andel av befolkningen med inkomster lägre än 50 eller 60 procent av medianinkomsten. Anledningen till varför relativa mått används för att studera till exempel fattigdom är för att de visar på en grupp som riskerar att exkluderas från den ekonomiska standard som är normen i samhället. I Sverige var fattigdomen, beräknat som andel av befolkningen med inkomster lägre än 50 procent av medianinkomsten, drygt 12 procent år 2009. Detta är en ökning från drygt 4 procent 1980–81 (Björklund och Jäntti, 2011, s31).

Eftersom vi vet att den översta decilens *inkomstandel* vad gäller disponibel inkomst per konsumtionsenhet ökat stort under perioden är det intressant att också se vilken eller vilka decilgruppers inkomstandelar som minskat. I Figur 6 visar de grå staplarna just detta. Det är tydligt att det är decilgrupperna i den nedre delen av fördelningen som främst minskat sin inkomstandel. Det är också uppenbart att inkomstandelen i den övre delen av inkomstfördelningen, bortsett den översta decilen, varit i stort sett oförändrade under de senaste årtiondena.

För att ytterligare fördjupa förståelsen för utvecklingen i olika delar av den svenska inkomstfördelningen kommer jag avslutningsvis att diskutera några olika *inkomstkvoters* utveckling. Utvecklingen under perioden 1991–2014 för tre inkomstkvoter presenteras i Figur 7.

Figur 7 Utvecklingen för olika inkomstkvoter, 1991–2014

Källa: Data från SCB, Hushållens ekonomi

Not: Disponibel inkomst per konsumtionsenhet, inklusive kapitalvinster.

Den röda linjen visar utvecklingen för inkomstkvoten P90/P10, det vill säga inkomsten vid den 90:de percentilgränsen delat på inkomsten på den 10:de percentilen. Denna kvot visar alltså på spridningen av inkomster i Sverige men beaktar inte spridningen i den absoluta inkomsttoppen respektive -botten. Vi ser här en klart ökad spridning av inkomsterna under perioden. 1991 tjänade en person på den 90:de percentilen 2,49 gånger mer än en person på den 10:de percentilen; 2014 hade

detta ökat till 3,32 gånger mer. En slutsats som kan dras av denna observerade ökning är att den ökade inkomstjämligheten i Sverige inte endast beror på att den absoluta toppen av fördelningen dragit från eller på att de som tjänar absolut minst halkat efter – skillnaderna har ökat även när dessa grupper exkluderas från analysen.

Figur 7 inkluderar även inkomstkquoterna P90/P50 och P50/10. Båda dessa inkomstkquoter har ökat kontinuerligt sedan 1991 vilket innebär att spridningen ökat såväl mellan medianinkomsten och inkomsten på den 90:de percentilen som mellan inkomsten på den 10:de percentilen och medianinkomsten. Den ökade inkomstjämligheten i ”mittenfåran” har alltså drivits av ökad ojämlikhet i både den övre och i den nedre delen av gruppens fördelning, även om ökningen varit större i den nedre delen.

3.3 Utvecklingen av maktelitens inkomster

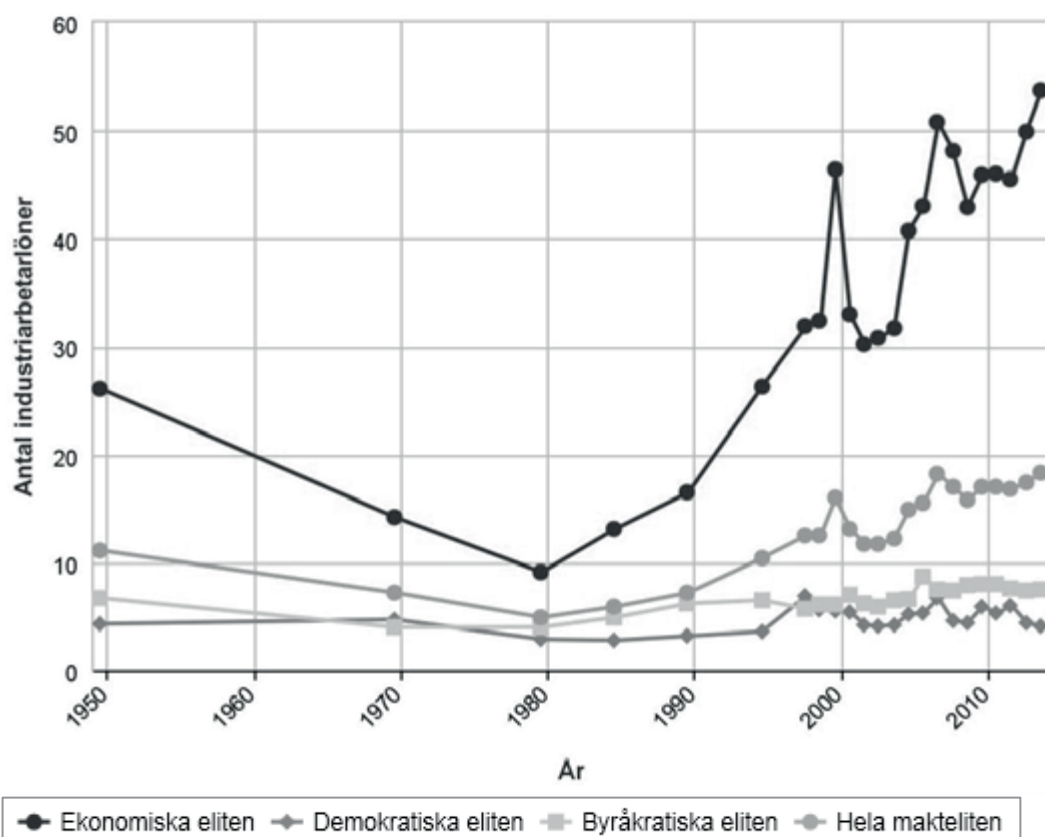
LO har i rapportserien Makteliten i sexton rapporter mätt inkomstskillnaderna i Sverige under perioden 1950 fram till idag. Metoden för rapportserien innebär att maktelitens inkomstutveckling sätts i relation till den genomsnittliga lönen för en industriarbetare. Makteliten är i undersökningen definierad som en grupp bestående av 197 utvalda positioner från näringslivet (den ekonomiska eliten), den byråkratiska eliten och den demokratiska eliten.⁶ Referensinkomsten är industriarbetarlönen vilken valts för att den finns redovisad i den offentliga lönestatistiken för hela undersökningsperioden (Bergström *et al.*, 2016).

Måttets främsta styrka är just fokuset på maktperspektivet. Den ojämlika tillgången till makt som antas komma med ekonomisk ojämlikhet är en av orsakerna till att ökade inkomstskillnader oroar många (se till exempel Atkinson, 2015, s37). Genom att utgå från makt snarare än inkomst i urvalet kan metoden användas för att studera denna aspekt mer direkt än vad som görs med andra metoder för att undersöka inkomstskillnader.

I Figur 8 redovisas utvecklingen av inkomstskillnaderna, studerade med denna metod, mellan 1950–2014. Den generella inkomstskillnadstrenden som Maktelitenundersökningen finner överensstämmer med trenden vi redan observerat med hjälp av andra mått på ojämlikhet: fram tills 1980 minskade inkomstskillnaderna i Sverige men sedan dess har ojämlikheten ökat stort.

⁶ Positionerna i maktelitenundersökningen är alltså inte valda på grund av sina höga inkomster (så som är fallet om till exempel utvecklingen av procenten med högst inkomster i samhället studeras), utan utifrån deras makt i samhället.

Figur 8 Den svenska maktelitens inkomstutveckling i relation till industriarbetarlönen, 1950–2014

Källa: Bergström *et al.* (2016)

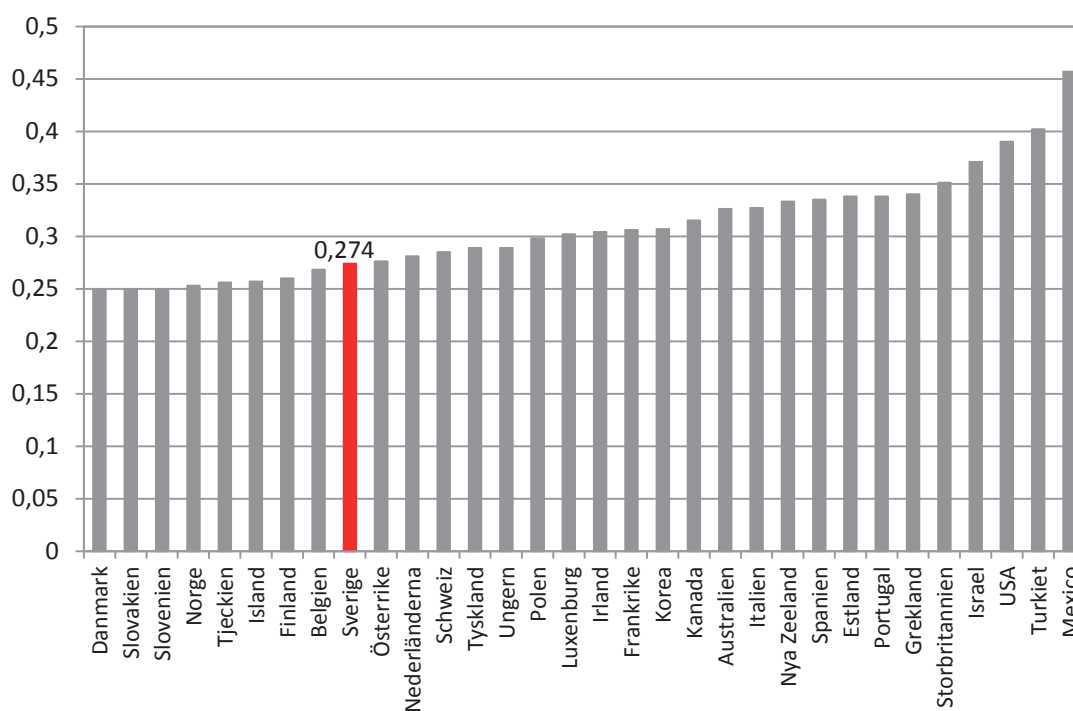
Figur 8 visar flera andra saker värda att uppmärksamma. För det första är maktelitens genomsnittliga inkomst i relation till industriarbetarlönen långt högre idag än vad den var 1950 (den första observationen i datasetet). 1950 motsvarade den genomsnittliga inkomsten i makteliten 11,1 industriarbetarlöner. 1980 motsvarade den 4,9 industriarbetarlöner. 2014 var den 18,3 industriarbetarlöner (Bergström *et al.*, 2016, s6). Mest iögonfallande i Figur 8 är dock inte utvecklingen av den genomsnittliga inkomsten hos makteliten som helhet, utan istället utvecklingen av den genomsnittliga inkomsten i undergruppen kallad den ekonomiska eliten. Denna grupp, bestående av 50 verkställande direktörer i svenskt näringslivs största bolag inom sju branscher, har ökat sina inkomster explosionsartat. Under perioden 1980–2014 ökade denna grupp sin relativa genomsnittliga inkomst från motsvarande nio industriarbetarlöner till motsvarande 53,7 industriarbetarlöner (*ibid.*).

4 Internationell jämförelse av inkomstjämligheten

I föregående kapitel diskuterades den historiska utvecklingen i Sverige fram till idag med hjälp av några olika metoder för att studera inkomstskillnader. I detta kapitel jämförs den svenska inkomstjämligheten, och utvecklingen av denna, med situationen i andra länder.

I en internationell jämförelse har Sverige en förhållandevis jämlig fördelning av inkomster. Sveriges Gini-koefficient för den disponibla inkomsten (justerad för hushållsstorlek) uppgick år 2012 enligt OECDs inkomstfördelningsdata till 0,27 vilket var under OECD-snittet på 0,32. Det är dock värt att notera att även om Sverige är mer jämligt än OECD-snittet så tillhör vi inte toppen. Figur 9 och Figur 10 visar inkomstjämligheten i OECD-länderna 2012. Figur 9 visar en ranking baserad på Gini-koefficienten för disponibel inkomst medan Figur 10 rankar länderna med hjälp av kvoten mellan den 90:de och den 10:de inkomstpercentilen (i båda fallen är inkomstmåttan justerade för hushållsstorlek). I dessa rankingar ligger Sverige på nionde respektive åttonde plats, efter bland annat våra nordiska grannländer.

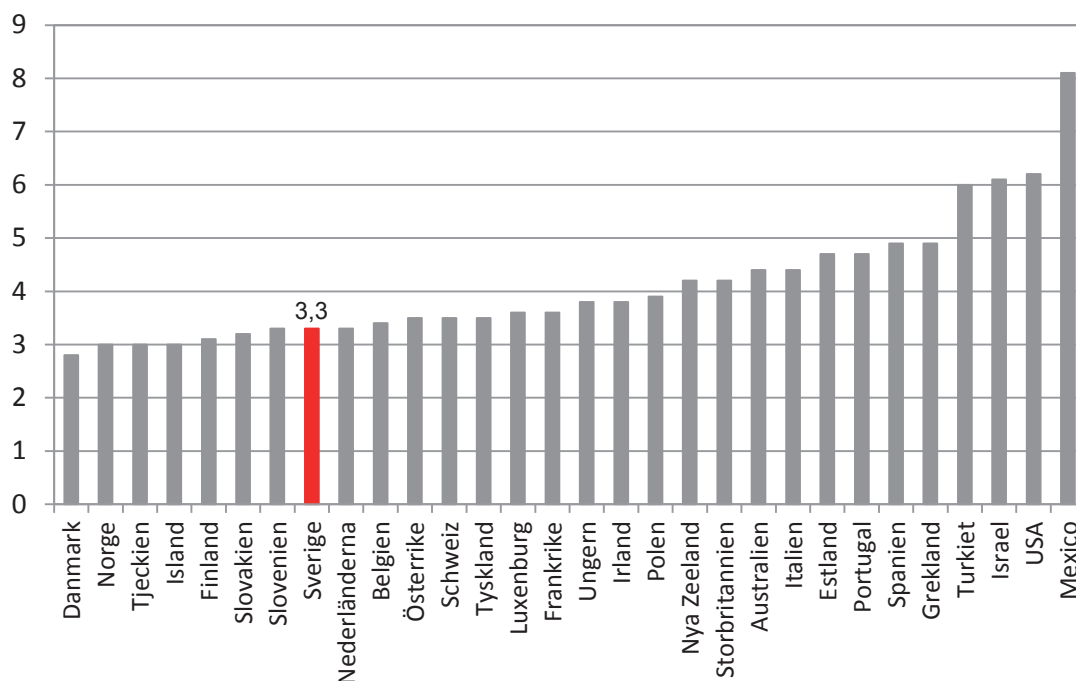
Figur 9 Inkomstjämlighet i OECD år 2012 mätt med Gini-koefficienten

Not: Med inkomster menas hushållens disponibla inkomster justerat för hushållsstorlek. Gini-koefficienten för Kanada är för 2011. Reavinster är ej inkluderade.

Källa: OECD (2016a).

Figur 10 Inkomstjämlighet i OECD år 2012 mätt som kvoten mellan den 90:de och den 10:de inkomstpercentilen

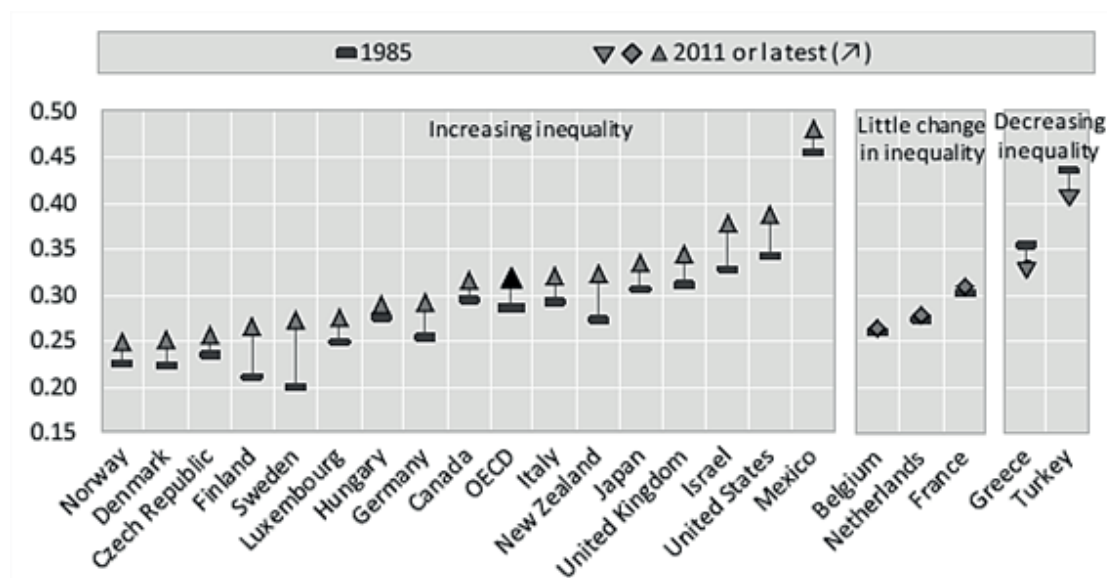
Not: Med inkomster menas hushållens disponibla inkomster justerat för hushållsstorlek. Data saknas för Kanada och Korea för p90/p10 kvoten. Reavinster är ej inkluderade.
Källa: OECD (2016a).

Som diskuterades i föregående avsnitt, har inkomstskillnaderna i Sverige ökat sedan det tidiga 1980-talet. Detta är ingen unik utveckling internationellt sett. Inkomstskillnaderna minskade i de flesta OECD-länder trendmässigt under större delen av 1900-talet fram till cirka 1980. Sedan dess har skillnaderna dock ökat igen i de flesta av länderna (se till exempel Roine och Waldenström, 2015).

Bland världens utvecklings- och tillväxtländer har trenden under de senaste decennierna generellt varit en hög men oförändrad nivå på inkomstjämligheten. Gruppen är dock mycket heterogen och utvecklingen har varierat stort mellan olika länder: i stora delar av Östeuropa och Asien har inkomstskillnaderna till exempel ökat under perioden medan många länder i Latinamerika har upplevt minskad inkomstjämlighet, även om regionen fortfarande är världens mest ojämlika (Dabla-Norris *et al.*, 2015, s10).

Figur 11 visar utvecklingen hos ett antal OECD-länder mellan mitten av 1980-talet och 2011/12. Det är uppenbart att inkomstjämligheten ökat i majoriteten av länderna. Det är också tydligt att den svenska inkomstjämligheten ökat mer än i andra länder.

Figur 11 Förändringar i inkomstjämligheten i OECD mellan mitten av 1980-talet och 2011/12. Studerat med Gini-koefficienten för disponibel inkomst

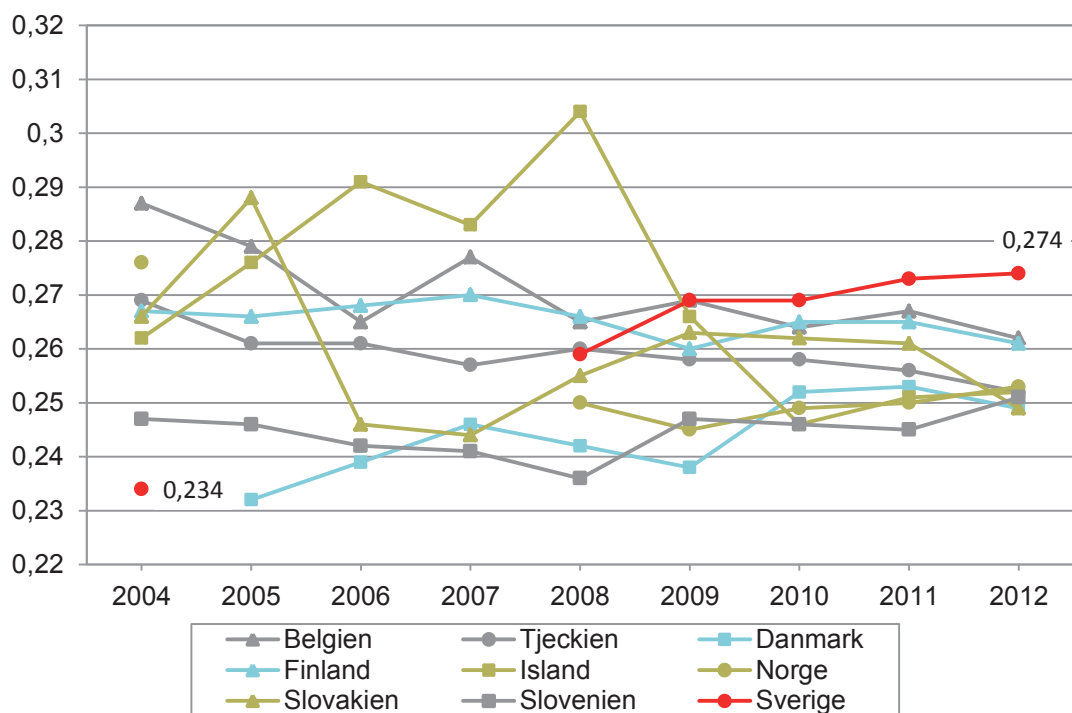
Källa: Cingano (2014).

Not: Med inkomster menas hushållens disponibla inkomster justerat för hushållsstorlek. Reavinster är ej inkluderade.

Även om de flesta OECD länder alltså blivit mer ojämlika under perioden är det fråga om en olika kraftig trend. Roine (2015, s7) har till exempel noterat att utvecklingen mot ökad inkomstspridning generellt varit kraftig i de nordiska och anglosaxiska länderna under perioden, men att det i flertalet kontinentaleuropeiska länder varit fråga om en mer modest ökning. De nordiska länderna och flera av de kontinentaleuropeiska länderna ligger därmed idag nära varandra vad gäller nivån på inkomstjämligheten då de nordiska länderna närmast sig denna grupp. Samtidigt har de anglosaxiska länderna, som redan från början låg på en högre nivå av ojämlikhet, dragit ifrån.

Till följd av att den svenska inkomstjämligheten ökat mer än vad ojämlikheten ökat i många andra länder, har Sverige alltså förlorat sin placering i den absoluta toppen bland OECD-länderna vad gäller jämlika inkomster. En jämförelse med övriga länder i toppen av placeringen (Figur 12) visar att även om ojämlikheten ökat i Sverige sedan tidigt 1980-tal så tillhörde Sverige så sent som 2004 fortfarande ett av de mest jämlika länderna i OECD vad gäller inkomster.

Figur 12 Utvecklingen av inkomstjämligheten, 2004-2012, bland de mest jämlika OECD-länderna 2012. Studerat med Gini-koefficienten för disponibel inkomst

Not: Med inkomster menas hushållens disponibla inkomster justerat för hushållsstorlek. Diagram baserat på data uträknad enligt OECDs inkomstdefinition före 2011. Tre datapunkter är uträknade enligt OECDs inkomstdefinition efter 2012: Sverige 2012, Danmark 2012 och Norge 2012. Se OECD (2014) för information om OECDs förändrade inkomstdefinition.

Källa: OECD (2016b), "Income distribution", *OECD Social and Welfare Statistics* (database)

5 Inkomströrligheten i Sverige

Så här långt har jag i denna rapport diskuterat inkomstskillnaderna i Sverige utifrån tvärsnittsdata – det vill säga ”ögonblicksbilder” av situationen. Det är den typ av data som främst finns tillgänglig och det är det vanligaste sättet att studera ekonomisk ojämlikhet på. Ett intressant komplement till detta är dock att studera inkomstskillnader från ett mer longitudinellt perspektiv. Att till exempel studera Gini-koefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet i ett samhälle vid flera tidpunkter kan förvisso säga en hel del om förändringar vad gäller ojämlikheten i *samhället* över tid. Det säger dock inget om hur *individens* inkomster utvecklats över tid.

Man kan också se det som att denna rapport så här långt främst berört hur jämlikt inkomstutfallet är i Sverige. En annan viktig aspekt rör, som diskuterades i kapitel två, hur jämlika *möjligheter* det finns i ett samhälle. Som påpekades där finns det många anledningar till varför stora inkomstskillnader kan vara problematiska i ett samhälle, oavsett om den bakomliggande orsaken till dessa skillnader är ”berättigad” eller ej.

Detta innebär dock inte att det inte är viktigt eller intressant att fundera över hur jämlika möjligheterna är i Sverige. Till exempel kan det vara viktigt att förstå i vilken utsträckning de svenska inkomstskillnaderna är cementerade för vissa grupper. Och vilka möjligheter människor har att röra sig mellan olika delar av inkomstfördelningen över tid.

I detta kapitel diskuteras dessa aspekter av den ekonomiska ojämlikheten i Sverige. I det första avsnittet diskuteras hur individens inkomster ändras över (delar av) deras livstid, så kallad *intragenerationell* rörlighet. I avsnitt 5.2 diskuteras hur inkomster ”ärvs” (i bred bemärkelse) från föräldrar till deras barn, så kallad *intergenerationell* rörlighet.

5.1 Intragenerationell rörlighet

När inkomstskillnader studeras med tvärsnittsdata baserad på årsinkomster fångar vi många olika typer av ojämlikhet. Dels mer permanenta skillnader mellan personer och dels tillfälliga fluktuationer och variation över livscykeln. Hur dessa fluktuationer bör beaktas är inte helt självklart. Å ena sidan är det självklart positivt om en individ med låg inkomst kan öka sina inkomster. Å andra sidan sker även det omvända. Förändringarna kan vara frivilliga och/eller planerade men de kan även bidra till stor osäkerhet. Generellt bör det dock antas att de flesta individer föredrar att deras livsinkomst fördelas förhållandevis jämnt och förutsägbart över livet snarare än att den varierar stort mellan olika år, allt annat lika (Björklund och Jäntti, 2011, s57). Det verkar dessutom som att fluktuationerna – vilket är källan till osäkerhet – är störst i botten av fördelningen av de långsiktiga inkomsterna. Det vill säga bland personer som sannolikt har svårast att värja sig mot konsekvenserna av dessa fluktuationer (*ibid.*, s74).

Det finns dock anledning att delvis se inkomströrlighet som positivt på aggregerad nivå. Detta då positionsbyten mellan individer inom inkomstfördelningen över tid innebär att ojämlikheten, mätt för individer över en längre tidsperiod, automatiskt blir lägre än ojämlikheten mätt som ett tvärsnitt. Ibland studeras detta fenomen med ett mått menat att fånga ”den procentuella reduktionen av inkomstspridning från kort till

lång sikt” (*ibid.*, s60). Aaberge *et al.* (2002) har studerat denna reduktion för bland annat Sverige. För Gini-koefficienten för disponibel inkomst per vuxen individ⁷ var rörligheten (den procentuella minskningen från kort till lång sikt) 15,4 procent för perioden 1980–1990. Det vill säga när individers långsiktiga inkomster (11 år) beaktas blir Gini-koefficienten väsentligt lägre än när den studeras med tvärsnittsdata (för perioden 1980–1990 var den genomsnittliga *årliga* Gini-koefficienten för disponibel inkomst 0,184; Gini-koefficienten för den *långsiktiga* inkomstspridningen för samma period var 0,156) (Aaberge *et al.*, 2002).

Ett vanlig antagande är att vissa samhällen förvisso har en hög nivå av inkomstjämlighet (studerat med tvärsnittsdata) men att dessa samhällen, på gott och ont, är mer dynamiska och att ojämlikheten därför är mindre permanent över tid i dessa jämfört med i många andra samhällen. Det kanske tydligaste uttrycket för denna idé är den så kallade ”amerikanska drömmen” – möjligheten att börja med två tomma händer och arbeta sig uppåt. De flesta empiriska studier som gjorts på området (inklusive Aaberge *et al.*, 2002) har dock inte hittat något omvänt samband mellan tvärsnittliga skattningar av inkomstjämlighet och intragenerationell rörlighet. Det verkar alltså inte finnas belägg för antagandet att mer ojämlika samhällen skulle vara förknippade med mer rörlighet vad gäller människors inkomster över en livstid (lång sikt) (Burkhauser och Couch, 2009).

5.2 Intergenerationell rörlighet

Medan det inte är helt självklart om hög intragenerationell rörlighet är övervägande positivt eller övervägande negativt, så är hög intergenerationell rörlighet i ett samhälle mer uppenbart eftersträvt. De flesta människor skulle förmodligen hålla med om att en persons inkomst inte bör vara ett resultat av föräldrarnas ekonomiska situation. Intergenerationell inkomströrlighet kan ses som ett sätt att studera hur jämlika möjligheter det finns i ett samhälle.

Intergenerationell inkomströrlighet innebär att korrelationen mellan en persons inkomster och hans familjebakgrund studeras.⁸ Detta är enklare sagt än gjort då studier av detta slag kräver mycket sofistikerad data. Korrekta inkomster krävs för två generationer. Inkomsten för båda dessa generationer behöver därtill vara långsiktiga, helst bör livstidsinkomster användas. Att retroaktivt fråga om föräldrars inkomster flera decennier senare skulle dessutom ge mycket tveksam data. I praktiken behövs alltså registerdata för mycket långa perioder. För ett fåtal länder (däribland Sverige) finns data med tillfredställande kvalitet nu tillgänglig (Björklund och Jäntti, 2009, s492).

Det vanligaste sättet att skatta denna inkomströrlighet på är att studera den intergenerationella *elasticiteten*. Detta mått anger med hur många procent en persons inkomst förväntas avvika från sin generations genomsnitt utifrån inkomstavvikelsen hos personens förälder (jämfört med föräldragenerationens genomsnitt) (Nybom och Stuhler, 2015, s10). Figur 13 kommer från Corak (2013, s3). I figuren har författaren

⁷ För att kunna jämföra data mellan de olika länderna i studien, tittar författarna på disponibel inkomst per vuxen medlem av hushåll snarare än per konsumtionsenhet (vilket innebär att alla medlemmar i hushållet beaktas i analysen).

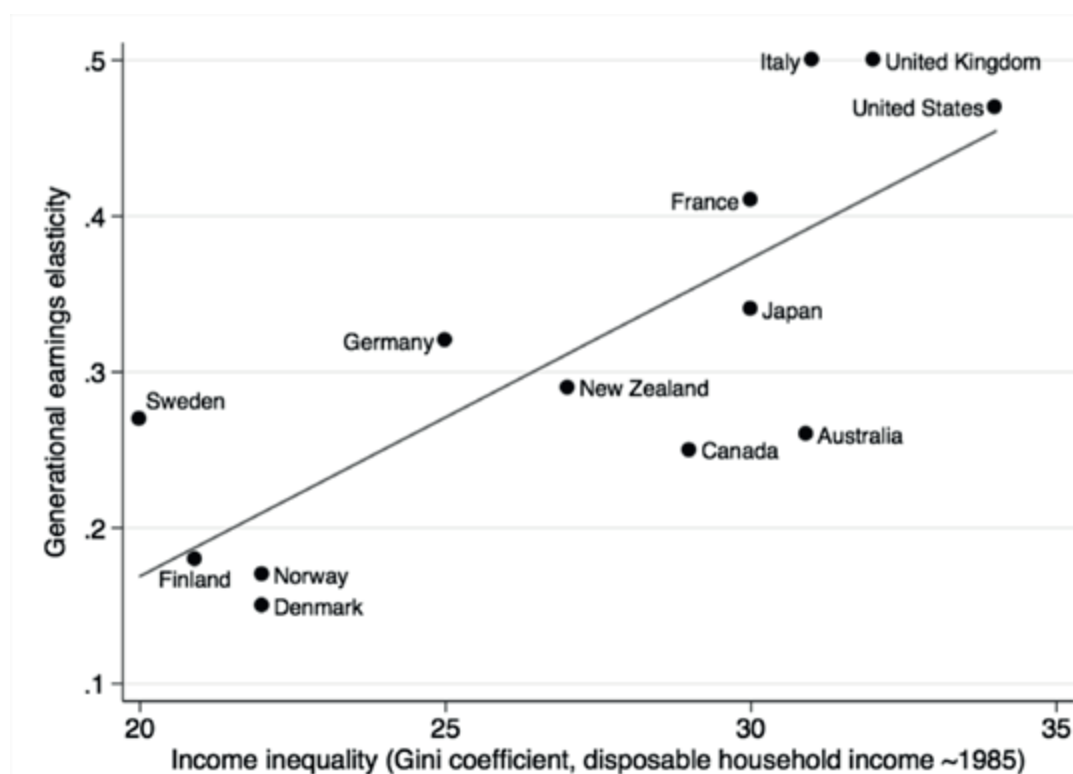
⁸ I praktiken har de flesta studier så här långt fokuserat på korrelationen mellan fäders och söners inkomster.

sammanställt resultaten från ett antal studier som skattat den intergenerationella elasticiteten för olika länder.

För Sverige beräknas den intergenerationella elasticiteten till cirka 0,27 (Corak, 2006, s42). Med andra ord så ärver en person i genomsnitt 27 procent av sina föräldrars avvikelser från genomsnittsinkomsten. Skattningen av den intergenerationella rörligheten bland länderna i Figur 13 varierar stort och skattningen för elasticiteten i Sverige är i den nedre halvan vilket indikerar att rörligheten är jämförelsevis hög här. Dock har framför allt våra nordiska grannar, men även Kanada och Australien, skattningar som indikerar en högre rörlighet än Sverige. Rörligheten i Storbritannien, Italien, USA och Frankrike är jämförelsevis låg.

I figuren har Corak relaterat den intergenerationella elasticiteten till Gini-koefficienten för disponibel hushållsinkomst i respektive land kring perioden då föräldragenerationen var som mest produktiv. Figur 13 indikerar ett samband mellan de två: hög inkomstjämlighet verkar vara associerat med låg intergenerationell inkomströrlighet. Detta samband har, av Alan Krueger, lite ironiskt döpts till "The Great Gatsby Curve".

Figur 13 Intergenerationell inkomstelasticitet (y-axel) och Gini-koefficienten för disponibel inkomst (x-axel)

Källa: Corak (2013, s3).

Not: "Income inequality" (x-axeln) mäts med Gini-koefficienten för disponibel hushållsinkomst för cirka 1985. Skattningarna för "generational earnings elasticity" är en sammanställning av resultat från olika publicerade empiriska studier som harmoniserats av författaren för att bli metodologiskt jämförbara. Det intergenerationella inkomstelasticitetsmålet på y-axeln kan tolkas som hur stor del av föräldrarnas avvikelser från genomsnittsinkomsten som i genomsnitt ärvs av nästa generation. Ett lågt värde betyder med andra ord stor inkomströrlighet och vice versa. Resultaten gäller fäder och söners inkomster i vuxen ålder. Kohorten av söner är födda i början och mitten av 1960-talet och deras inkomster studerades under mitten och slutet av 1990-talet.

Roine och Waldenström (2010) har studerat den intergenerationella rörligheten i Sverige bland dem med högst inkomster. Deras slutsats är att det *inom denna grupp* framför allt är i den absoluta toppen (den procent med högst inkomster) som den intergenerationella rörligheten är låg. I den extrema toppen (den 0,1 procent med högst inkomster) ärver en person i genomsnitt över 90 procent av sina föräldrars avvikelse från genomsnittsinkomsten. Författarna har i artikeln även studerat den intergenerationella rörligheten vad gäller *arbetsinkomster*. De finner att även denna är låg i den absoluta toppen men inte lika låg som för den disponibla inkomsten. Slutsatsen är att kapitalinkomsterna troligen förklarar mycket av den extremt låga intergenerationella rörligheten i toppen på den svenska inkomstfördelningen (Roine och Waldenström, 2010, s4).

Nyblom och Stuhler (2015) studerar rörligheten i Sverige med hjälp av flera olika metoder och tittar även de på olika delar av inkomstfördelningen. De finner att även om rörligheten i genomsnitt är förhållandevis hög i Sverige så är situationen en helt annan i toppen och botten av fördelningen. Bland de allra rikaste, men även bland de allra fattigaste personerna, har familjebakgrunden mycket stor betydelse för en persons inkomster.

6 Horisontell inkomstjämlighet

Inkomstjämligheten är inte jämnt fördelad över olika grupper i den svenska befolkningen. Faktorer så som kön, etnicitet, ålder, utbildningsnivå och sysselsättning har betydelse för sannolikheten att en individ tillhör en viss del av inkomstfördelningen. Som nämndes i kapitel två används, inom inkomstfördelningslitteraturen, ofta begreppen vertikal respektive horisontell ojämlikhet. Vertikal ojämlikhet är ojämlikhet av det slag som främst diskuterats så här långt i rapporten: ojämlikhet mellan individer, hushåll eller familjer. Horisontell ojämlikhet syftar på ojämlikhet mellan olika (kulturellt definierade) grupper, såsom till exempel kön, etnicitet och social klass.

Att studera fördelningen av inkomster mellan olika grupper i samhället kan, precis som att studera till exempel den intergenerationella rörligheten, vara ett sätt att få en uppfattning om hur jämlika *möjligheterna* är i Sverige. Om vi ser ett utfall med stora inslag av horisontell ojämlikhet kan det finnas anledning att misstänka ojämlika ekonomiska möjligheter.

6.1 Kön, ålder, familjesituation och födelseland

I en årlig bilaga till regeringens budgetproposition publiceras en fördelningspolitisk redogörelse där inkomstutvecklingen för olika grupper i samhället inkluderas. Datan i Tabell 1 kommer från den fördelningspolitiska redogörelsen från våren 2015 (PROP. 2014/15:100, bilaga 2) och ger en bild av hur stor risk personer från olika grupper har att hamna i de nedersta delarna av inkomstfördelningen. Tabellen visar andelen med relativt sett låg ekonomisk standard/relativt fattiga (mätt som 60 procent eller mindre av medianinkomsten för det aktuella året) i olika samhällsgrupper år 2013.

Tabell 1 Låg ekonomisk standard i olika grupper av befolkningen, 2013 i procent. Samt förändring 1995–2013 i procentenheter

	Andel av befolkningen 2013	Andel med låg ekonomisk standard 2013 (relativt mått)	Förändring 1995–2013
Inrikes födda	86,1	11,4	4,7
Utrikes födda	13,9	30,4	18,3
0–19 år	23,1	17,9	8,0
20–29 år	12,7	21,9	10,5
30–64 år	44,3	11,1	5,6
65+ år	19,9	11,2	6,1
Kvinnor 20+ år	39,3	14,4	8,0
Män 20+ år	37,6	11,4	4,8
20–64 år			
Ensamstående u. barn	18,5	21,2	10,4
Ensamstående m. barn	3,6	30,5	18,2
Sammanboende u. barn	14,8	4,5	1,4
Sammanboende m. barn	20,1	10,1	3,7
65+ år			
Ensamstående	8,8	20,1	11,6
Sammanboende	11,0	3,9	1,9
Hela befolkningen	100,0	14,1	6,8

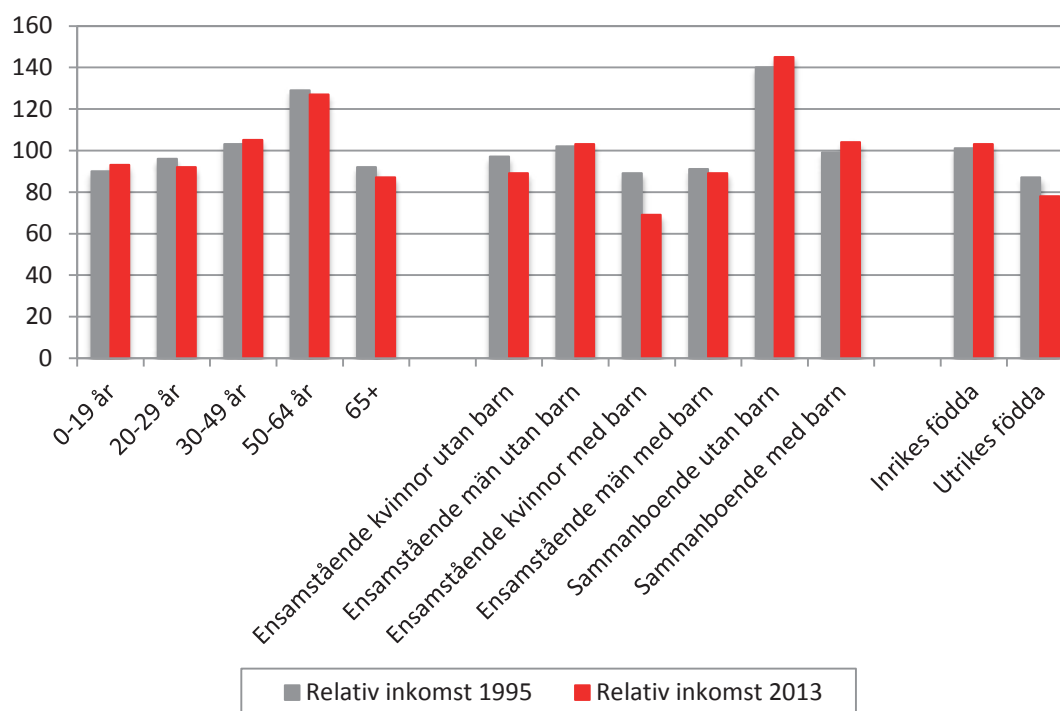
Not: Andelar med låg ekonomisk standard avser andelar inom respektive grupp. Låg ekonomisk standard är mätt som inkomst på 60 procent eller mindre av medianinkomsten för det aktuella året. Disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Källa: PROP. 2014/15:100, bilaga 2. Data från SCB Hushållens ekonomi.

Från tabellen är det tydligt att andelen i de olika grupperna som har en relativt sett låg ekonomisk standard varierar stort. Speciellt utsatta grupper är utrikes födda och ensamstående med barn. Även ensamstående utan barn, äldre ensamstående och unga personer är grupper där andelen med låg ekonomisk standard är mycket hög. Kolumnen längst till höger i tabellen visar den procentuella förändringen av andelen med låg ekonomisk standard i olika grupper mellan 1995 och 2013. I alla grupper har andelen med relativt sett låg ekonomisk standard ökat sedan 1995. Ökningen har dock varit störst bland utrikesfödda och ensamstående med barn.

Ett annat sätt att studera hur inkomstskillnaderna slår mot olika grupper är att titta på den relativa inkomsten, här kvoten mellan medianinkomsten för respektive grupp och hela befolkningens medianinkomst. Detta presenteras i Figur 14. Samma grupper som hade en hög andel med låg ekonomisk standard har även låga relativa inkomster: utrikesfödda och ensamstående (framför allt ensamstående kvinnor) med barn. De relativa inkomstpositionerna för grupperna har ändrats en del mellan 1995 och 2013. Speciellt utmärkande är sammanboendes (med och utan barn) förstärkta position och ensamstående kvinnors (framför allt kvinnor med barn) försvagade position samt utrikes föddas försvagade inkomstposition.

Figur 14 Inkomstutvecklingen för olika grupper, 1995 – 2013, mätt som relativ inkomst

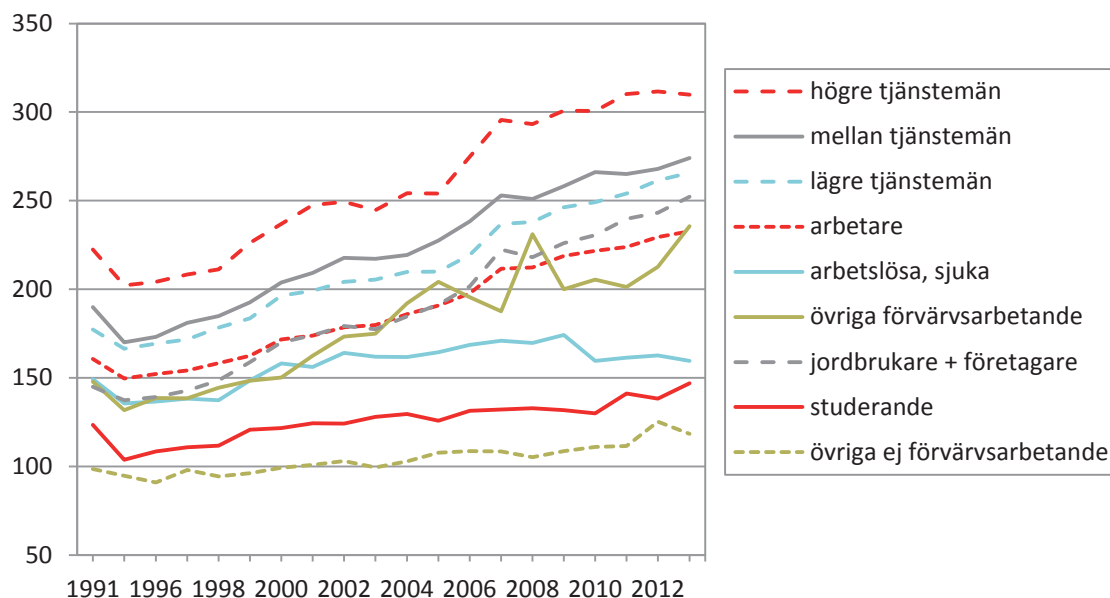
Källa: Data från PROP. 2014/15:100, bilaga 2

Not: Relativ inkomst är kvoten mellan medianinkomsten (justerad disponibel inkomst) för respektive grupp och hela befolkningens medianinkomst. Inkomster inkluderar realiserade kapitalvinster.

6.2 Sysselsättning och arbetstid

Även gruppindelningar baserade på sysselsättningstyp och utbildning illustrerar tydligt hur inkomstjämligheten ökat mellan olika grupper i samhället – inte bara mellan individer. Figur 15 och Figur 16 visar utvecklingen av den disponibla inkomsten mellan 1991–2013 för olika sysselsättningsgrupper. Spridningen mellan grupperna har tydligt ökat under perioden. Mer specifikt har en tudelning skett sedan början av 2000-talet. Alla förvärvsarbetande grupper ökade under perioden sin disponibla inkomst – i snitt med över 50 procent. Samtidigt har utvecklingen av den disponibla inkomsten varit mycket svag för de icke-förvärvsarbetande grupperna såsom arbetslösa, sjuka och studerande.

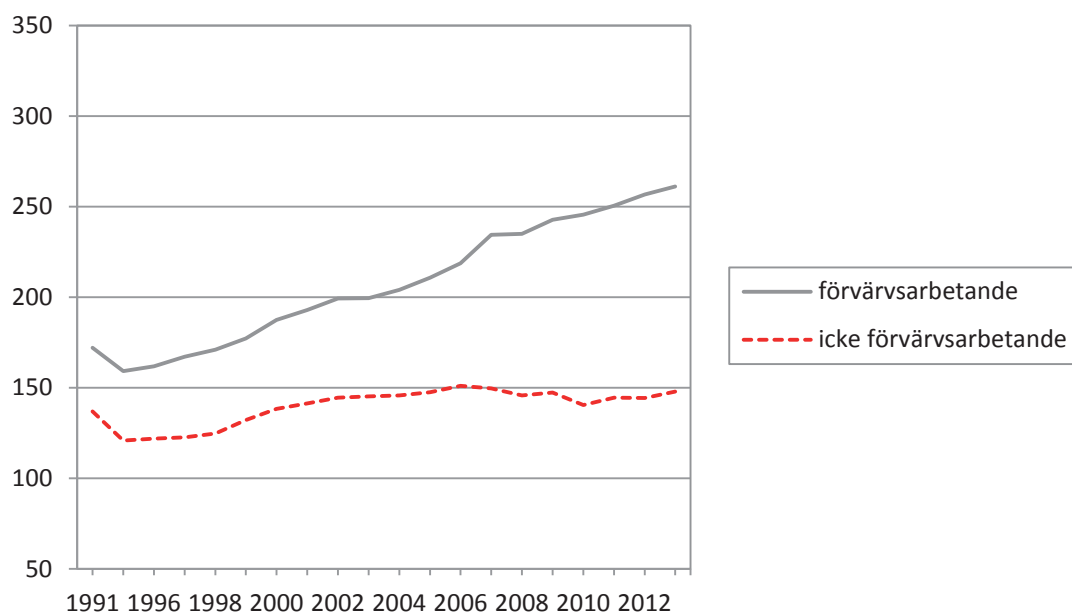
Figur 15 Disponibel inkomst efter sysselsättning 1991–2013 (personer 20-64 år, medianvärde i tkr), sysselsättningsgrupper

Källa: SCB Hushållens ekonomi

Not: Disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Inkomster inkluderar realiserade kapitalvinster.

Figur 16 Disponibel inkomst efter sysselsättning 1991–2013 (personer 20-64 år, medianvärde i tkr), genomsnitt för förvärvsarbetande respektive icke-förvärvsarbetande sysselsättningsgrupper

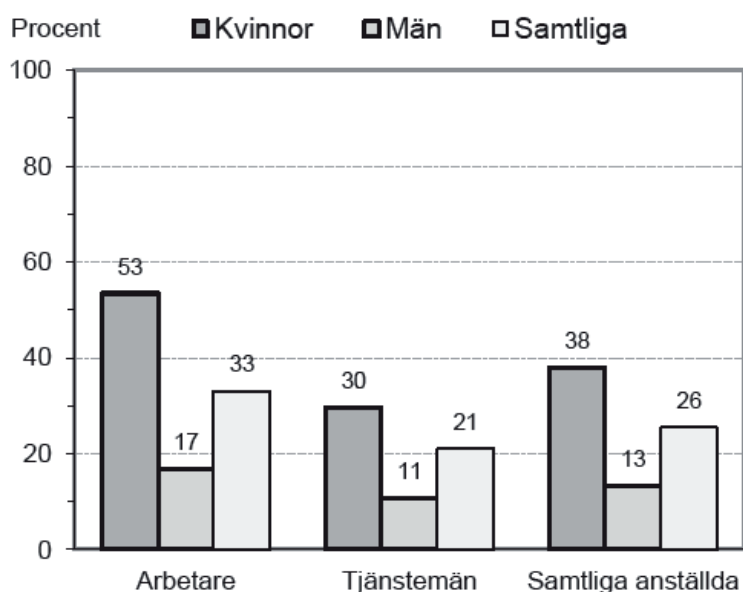
Källa: SCB Hushållens ekonomi

Not: Disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Inkomster inkluderar realiserade kapitalvinster.

Att fördela befolkningen i grupperna ”förvärvsarbetande” respektive ”icke förvärvsarbetande” är naturligtvis en förenkling av verkligheten. I realiteten arbetar många människor deltid – ofta ofrivilligt – vilket påverkar deras inkomster. Deltidsarbete är inte jämt fördelat mellan olika grupper i befolkningen. Arbetare är i högre grad deltidanställda än tjänstemän. Vidare är kvinnor i högre grad deltidanställda än män (Figur 17). Anledningen till att personer arbetar deltid varierar

också mycket mellan olika grupper i befolkningen. Bland arbetare är vanligaste anledningen till deltidsarbete att heltidsarbete saknas (36 procent anger detta som anledning till att de arbetar deltid). Bland tjänstemän är detta ovanligare, där uppger 15 procent att anledningen till deltidsarbete är att heltid saknas (Larsson, 2015, rapporten bygger på data från SCBs arbetskraftsundersökningar, AKU).

Figur 17 Deltidsanställda efter klass och kön, 2015

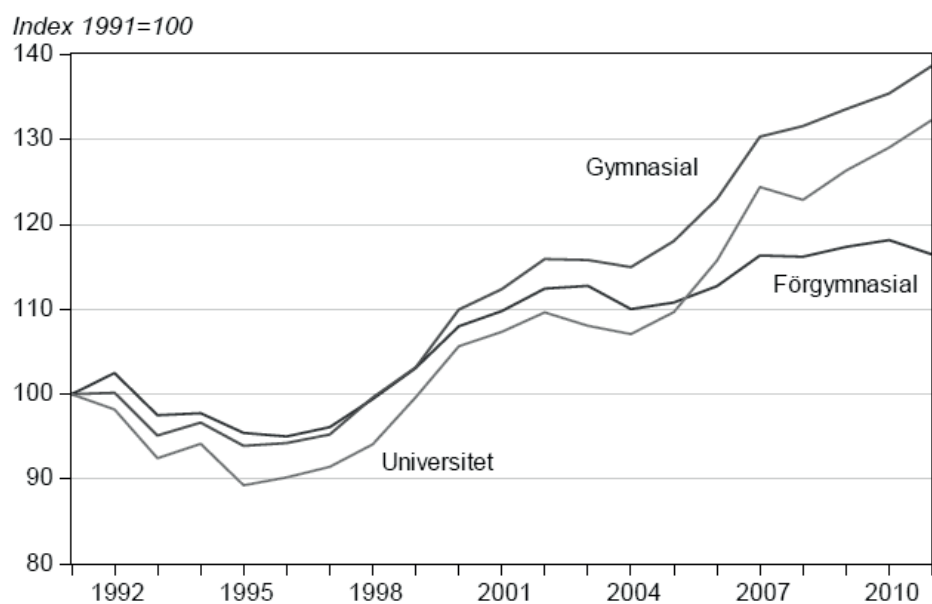

Källa: Larsson (2015)

6.3 Utbildningsnivå

Bengtsson *et al.* (2014) har undersökt utvecklingen av den reala disponibla inkomsten efter befolkningens utbildningsnivå (Figur 18 och Figur 19). Det är tydligt att utvecklingen av den reala disponibla inkomsten för dem med kort utbildning varit jämförelsevis svag, framför allt sedan mitten av 00-talet. Den huvudsakliga bakomliggande orsaken till den svaga utvecklingen av de disponibla inkomsterna i denna grupp verkar vara den svaga sysselsättningsutvecklingen (2014, s38). I kombination med den dåliga utvecklingen av den disponibla inkomsten för icke-förvärvsarbetande, som vi noterade ovan, blir effekten för kort utbildade kännbar.

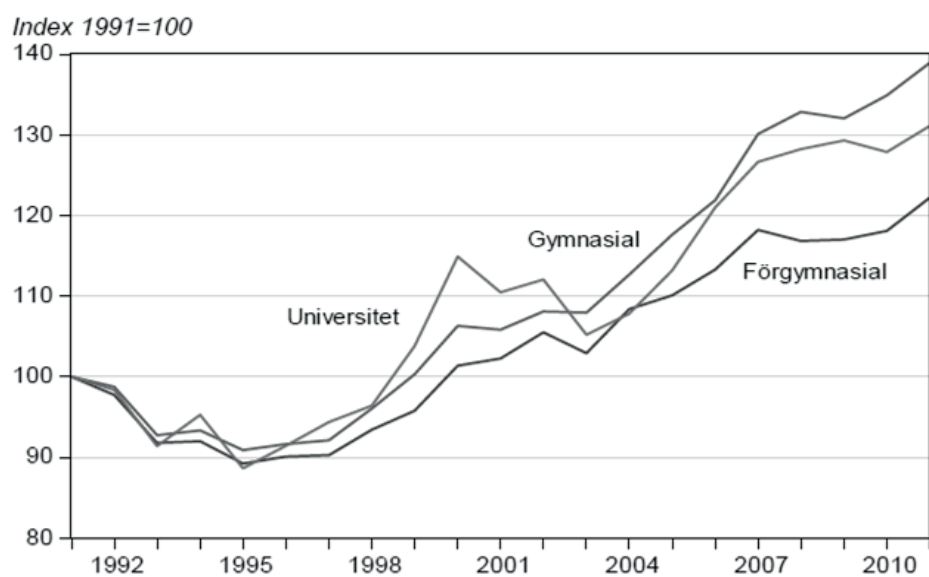
Figur 18 Real disponibel inkomst efter utbildning, 1991–2011, män 25–54 år

Källa: Bengtsson *et al.* (2014, s39).

Not: data från SCB LINDA, disponibel inkomst baserat på individbaserade skatteregister.

Figur 19 Real disponibel inkomst efter utbildning, 1991–2011, kvinnor 25–54 år

Källa: Bengtsson *et al.* (2014, s39).

Not: data från SCB LINDA, disponibel inkomst baserat på individbaserade skatteregister.

7 Fördelning av offentlig konsumtion

För att få en tydligare bild av den ekonomiska ojämlikheten i Sverige behöver vi, som diskuterades i kapitel två, i tillägg till att titta på skillnader i disponibel inkomst även beakta den offentliga konsumtionen – det vill säga de tjänster som välfärdsstaten tillhandahåller.

Det är dock ovanligt att fördelningen av offentlig konsumtion inkluderas i studier av ekonomisk ojämlikhet. I internationella jämförelser inkluderas konsumtion av offentliga tjänster ibland som till exempel per capita värde av statliga utgifter för utbildning och sjukvård. Detta blir *ceteris paribus* omfördelande. Men i realiteten ger det dock en väldigt förenklad bild av effekten av offentlig konsumtion då det inte beaktar att vissa statliga tjänster nyttjas olika mycket av olika (socioekonomiska) grupper i samhället (Esping-Anderson och Myles, 2009, s651).

7.1 Effekten av offentlig konsumtion på ekonomisk ojämlikhet i Sverige

Om vi antar att konsumtionen av offentliga tjänster tillgodoser behov som, om tjänsten inte tillhandahölls av det offentliga, skulle betalas med privata medel kan vi uppskatta den offentliga konsumtionens omfördelande effekt.

I den årliga fördelningspolitiska redogörelsen (bilaga till regeringens budgetproposition) har den utjämnande effekten av välfärdstjänsterna beräknats vid flera tillfällen. Tabell 2 visar den svenska Gini-koefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet för åren 2010, 2011 och 2013, samt Gini-koefficienten för ett utvidgat inkomstbegrepp som inkluderar den offentligt finansierade konsumtionen.

Tabell 2 Gini-koefficient för olika inkomstbegrepp och den utjämnande effekten av offentlig konsumtion

	2010	2011	2013
Disponibel inkomst	0,301	0,298	0,301
Utvidgat inkomstbegrepp	0,238	0,253	0,241
Utjämnande effekt av offentlig konsumtion	-0,063	-0,045	-0,06

Not: "Utvidgat inkomstbegrepp" inkluderar offentligt finansierad konsumtion. Den utjämnande effekten är skillnaden mellan det utvidgade inkomstbegreppet och disponibel inkomst. Det utvidgade inkomstbegreppet som används avser summan av justerad disponibel inkomst och beräknad total subvention per capita.

Källa: PROP. 2014/15:100, bilaga 2; PROP. 2013/14:100, bilaga 2; PROP. 2012/13:100, bilaga 2.

Under de tre studerade åren är Gini-koefficienten för det utvidgade inkomstbegreppet väsentligt lägre än Gini-koefficienten för den disponibla inkomsten. Den offentliga konsumtionen har alltså en tydligt utjämnande effekt: när den beaktas är den ekonomiska ojämlikheten mindre jämfört med när den inte beaktas. För 2013 rör det sig om en minskning av Gini-koefficienten med -0,06.

Ett återkommande resultat, från när den offentliga konsumtionen beaktas i de fördelningspolitiska redogörelserna, är att barn och unga (som går i skolan) samt deras familjer lyfts upp i inkomstfördelningen jämfört med hushåll med enbart vuxna. Även äldre som generellt använder mer vård- och omsorgstjänster placerar sig högre i inkomstfördelningen när den offentliga konsumtionen beaktas. (PROP. 2014/15:100, bilaga 2). Då olika grupper har olika behov (till exempel har äldre generellt större vårdbehov) kan det dock anses missvisande att beakta olika användning av offentliga

tjänster som utjämnande om vi är intresserad av ett inkomstmått som speglar ekonomisk levnadsstandard. Ett annat problem är att kvalitetsskillnader inte beaktas utan endast tjänsternas monetära värde.

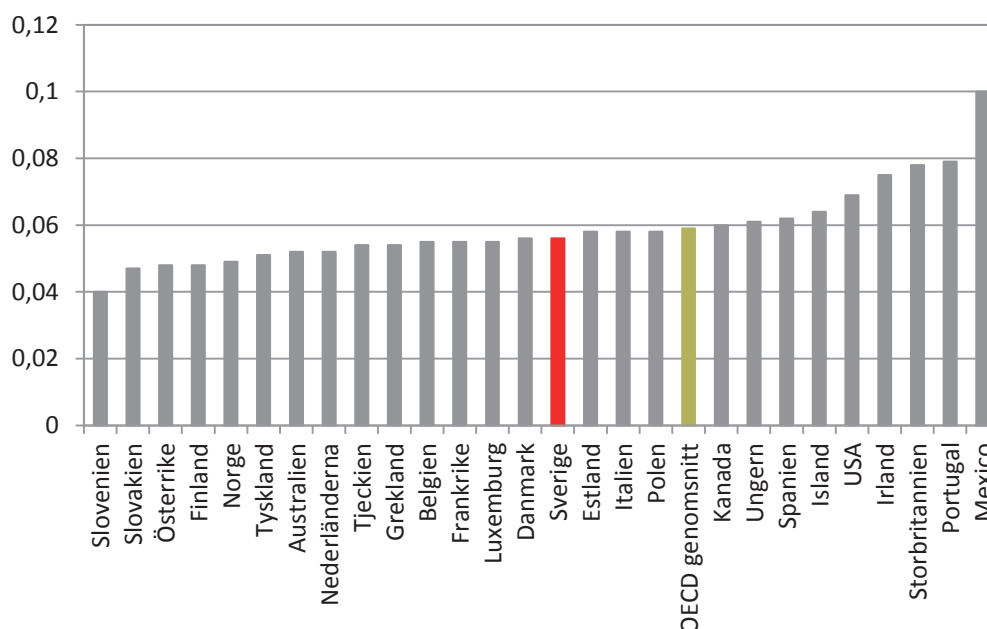
7.2 Effekten av offentlig konsumtion i en internationell jämförelse

OECD har gjort ett av endast ett fåtal försök till internationell jämförelse av den omfördelande effekten av konsumtion av offentliga tjänster. Undersökningen baseras på individdata insamlad med hjälp av enkäter till hushåll i ett antal OECD-länder år 2007.

När länderna i OECDs undersökning rankades utifrån det utvidgade inkomstmåttet, som inkluderar konsumtion av offentliga tjänster, hamnade Sverige i den absoluta jämlikhetstoppen mätt med till exempel Gini-koefficienten (OECD, 2011, s317). Dock var Sverige vid denna tidpunkt fortfarande näst mest jämlikt i OECD sett till Gini-koefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Figur 20 visar den beräknade reduktionen av Gini-koefficienten för disponibel inkomst från konsumtionen av offentliga tjänster. Det vill säga den omfördelande effekten. Vi ser att denna effekt är kännbar i alla inkluderade länder: spannet på minskningen av Gini-koefficienten är mellan 0,04 och 0,1. OECDs beräkning för Sverige år 2007 var 0,059 vilket är nära OECD genomsnittet. Den utjämnande effekten av den svenska offentliga konsumtionen är alltså ungefär lika stor som genomsnittet i OECD.

Figur 20 Reduktion av Gini-koefficienten från beaktande av konsumtion av offentliga tjänster, 2007

Källa: Data från OECD (2011, s317), egen bearbetning.

Not: "Reduktion av Gini-koefficienten" är skillnaden mellan Gini-koefficienten utan offentlig konsumtion och med offentlig konsumtion. Information om konsumtion av offentliga tjänster baserat på enkätdata på individnivå. Värdet av en del av tjänsterna beräknas med hjälp av ett tillskrivet försäkringsvärde. Datan gäller för 2004 för USA, Mexico och Australien.

8 Förmögenhetsojämligheten i Sverige

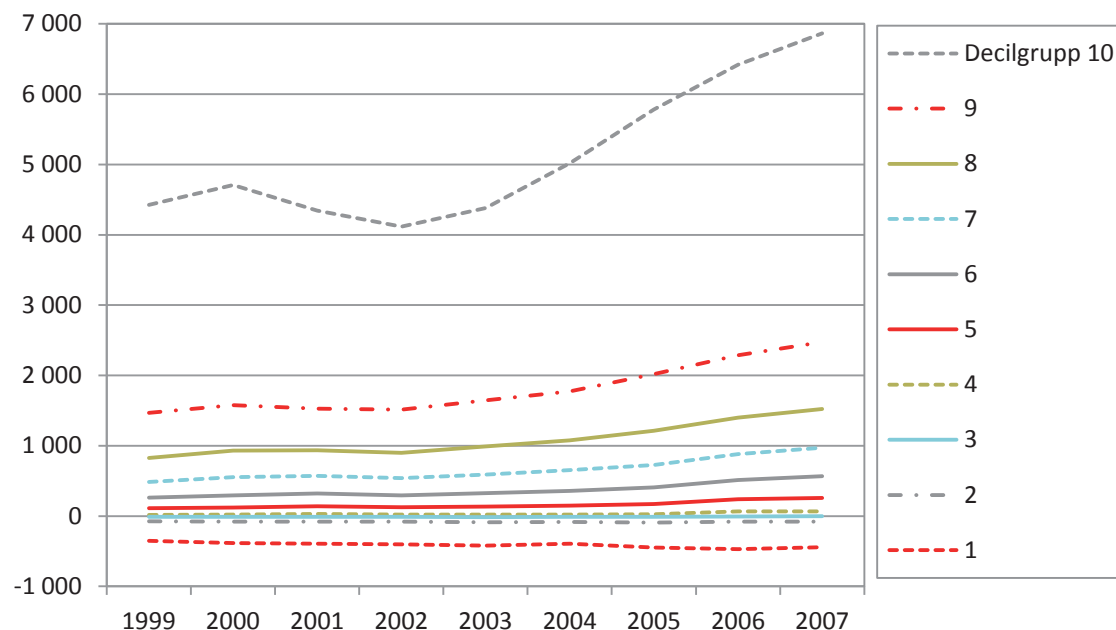
Ekonomisk jämlikhet beror inte endast på fördelningen av inkomster. Det finns även andra aspekter som har avgörande betydelse. Offentlig konsumtion, vilket diskuterades i föregående kapitel, är en sådan aspekt. I detta kapitel ligger fokus på en annan aspekt och dess betydelse: *förmögenhetsojämligheten*.

Som nämndes i kapitel två är människors förmögenheter och fördelningen av dessa viktig för vår förståelse av ekonomisk jämlikhet av två anledningar. För det första påverkar storleken på en individs förmögenheter direkt denna persons levnadsstandard. En stor förmögenhet innebär till exempel att en person har stora konsumtionsmöjligheter oavsett inkomst. Dels har förmögenhetens storlek betydelse för kapitalinkomsternas storlek. Den ekonomiska jämlikheten påverkas således även indirekt av förmögenhetsojämlighet genom inkomstojämlikhet. Trots detta är den empiriska litteraturen avseende förmögenhetsskillnader mycket begränsad – speciellt i jämförelse med litteraturen om inkomstskillnader.

8.1 Förändringar i fördelning av förmögenheter över tid

En anledning till att fördelning av förmögenheter inte har studerats i samma utsträckning som fördelningen av inkomster är databrist. För Sverige finns det i den officiella statistiken förhållandevis bra data över fördelningen av förmögenheter för åren 1999–2007. I och med att förmögenhetsskatten togs bort är det dock inte längre möjligt att följa utvecklingen av fördelningen av förmögenheter i den officiella statistiken. Figur 21 visar utvecklingen av nettoförmögenheten i olika decilgrupper (medelvärden) för den åtta års period som det finns statistik för. Den tydligaste trenden i figuren är att medelnettoförmögenheten i den översta decilen ökade dramatiskt. Nettoförmögenheten i gruppen var 1999 i medel drygt 4,4 miljoner kronor, 2007 var den nästa 6,9 miljoner. Även övriga decilgrupper i den övre halvan av fördelningen hade en tydlig positiv nettoförmögenhetsutveckling.

Figur 21 Nettoförmögenhet för hushåll indelade i decilgrupper efter nettoförmögenhet, 1999–2007 (medelvärden (för alla) i tkr, 2007 års priser)

Källa: SCB Hushållens ekonomi (HEK).

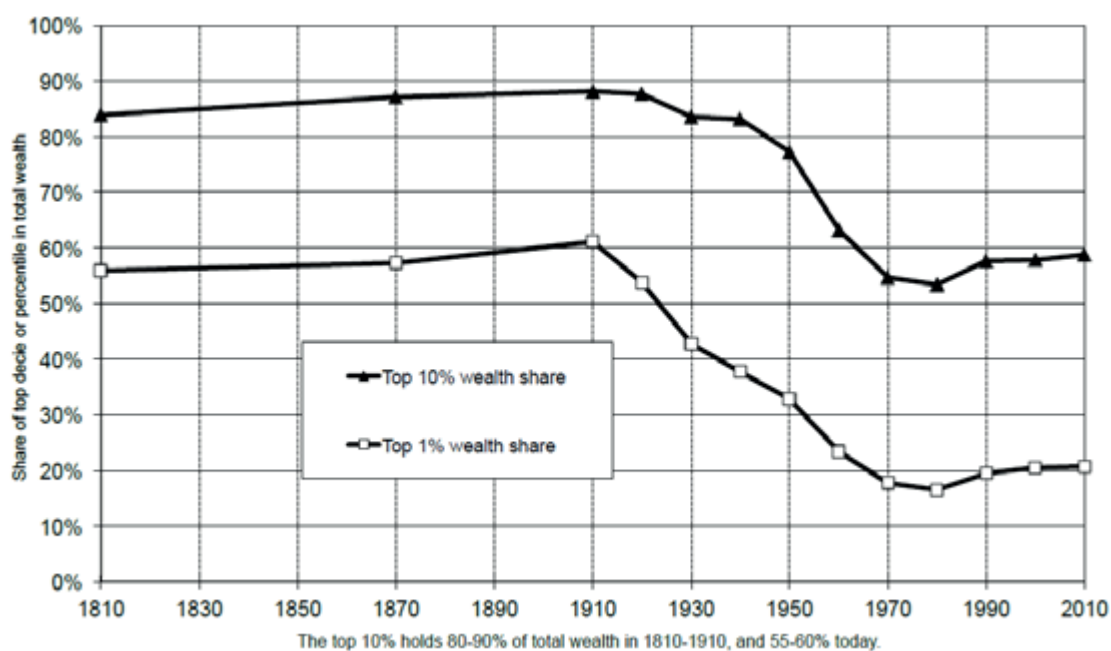
Not: HEK är en urvalsundersökning som är avsedd att mäta hushållens inkomster och dess fördelning. Undersökningen är därmed inte primärt gjord för att studera hushållens förmögenheter. Endast ett urval av befolkningen ingår i HEK vilket gör att skattningen av tillgångarna och fördelningen mellan hushållen är förknippad med osäkerhet. Det gäller särskilt tillgångar som är extremt snedfördelade, t.ex. aktier.

Även om den offentliga statistiken på området är begränsad i de flesta länder, har forskare i en del länder studerat förmögenhetsfördelningen med hjälp av egna dataset. Ett vanligt mått på förmögenhetsojämlikhet i ett samhälle är förmögenhetsandelen som tillfaller de rikaste. Det finns ett par anledningar till varför detta är en bra mätmetod. För det första finns ofta bra data bevarad för dessa grupper, vilken kan samlas in och sammanställas till långa tidsserier. För det andra är förmögenhetsfördelningen extremt ojämlik – mycket mer så än inkomstfördelningen. En mycket stor del av förmögenheten finns i praktiken därför bland dessa mest välbärgade grupper. Med andra ord räcker det att studera toppen för att få reda på var det mesta av förmögenheten finns och hur den fördelar sig (Roine och Waldenström, 2015, s47).

I Figur 22 visas förmögenhetsandelen som innehafts av den rikaste procenten respektive de 10 rikaste procenten i Sverige, under de senaste två seklerna. Som kan utläsas från figuren var förmögenhetsandelen hos den rikaste delen av den svenska befolkningen förhållandevis konstant under lång tid. Under de första hundra åren i figuren ökade möjligen de rikaste procenten sin förmögenhetsandel något men förändringen verkar ha varit ganska marginell. Under 1900-talet sker dock dramatiska förändringar: mellan 1910–1980 föll de rikaste tio procentens förmögenhetsandel från nästan 90 procent till cirka 55 procent. Motsvarande utveckling för den rikaste procenten är ett fall från cirka 60 procent till under 20 procent. Sedan det tidiga 1980-talet har förmögenhetsandelen för de rikaste tio respektive en procenten dock återigen ökat.

När topdecilens förmögenhetsandel studeras i mer detalj av Roine och Waldenström finner de att utvecklingen varierat mycket inom denna grupp. Det stora fallet i topdecilens förmögenhetsandel under första halvan av förra seklet förklaras till exempel i stort sett helt av den rikaste procentens minskade andel. Under denna period ökade till och med de med minst förmögenhet inom topdecilen (undergruppen P90-P95) sin förmögenhetsandel något (Roine och Waldenström, 2015, s61).

Figur 22 Förmögenhetsojämlikheten i Sverige, 1810-2010, mätt som förmögenhetsandelen hos topp tio rikaste procenten respektive den rikaste procenten

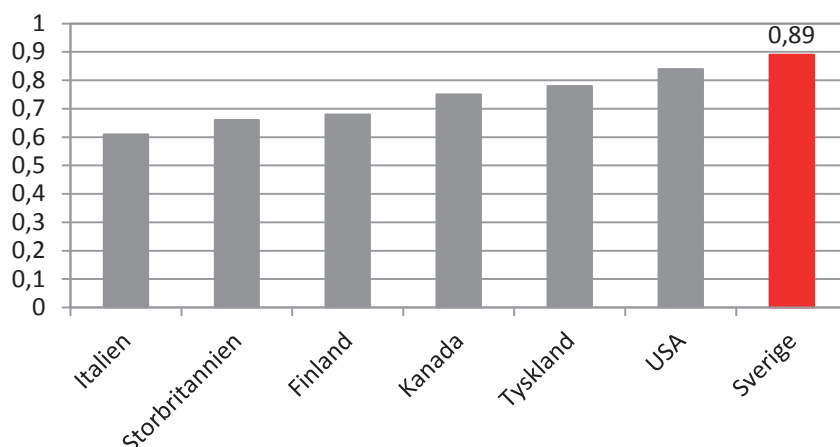
Källa: Piketty (2013). Serie hämtad på piketty.pse.ens.fr/capital21c (2016-01-13). Baserad på Waldenström (2009). Kombination av förmögenhets- och arvsskattsdata.

8.2 Förmögenhetsojämlikheten i en internationell jämförelse

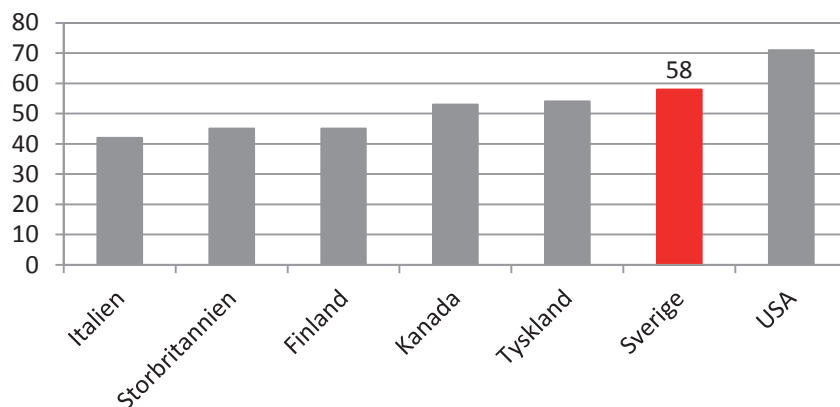
Ojämlikheten i fråga om förmögenheter är större än inkomstojämlikheten i såväl rika länder som i medelinkomst- och låginkomstländer. År 2000 var inkomstojämlikheten i världens länder i snitt cirka hälften så stor som förmögenhetsojämlikheten (Dabla-Norris *et al.*, 2015, s16). Det finns dock indikationer på att ojämlikheten avseende förmögenheter ökat mindre än inkomstojämlikheten under de senaste decennierna (Davies, 2009, s128).

Fortfarande saknas det en internationell standard för insamling av data över förmögenhetsfördelning av statistiska centralbyråer vilket gör internationella jämförelser problematiska (Murtin och d'Ercole, 2015). Vissa försök till harmoniserade empiriska jämförelser mellan nivån på förmögenhetsojämlikheten i olika länder har dock gjorts. Ett sådant försök är The Luxembourg Wealth Study (LWS) Database. Databasen innehåller harmoniserade dataset för hushållsdata från 12 OECD-länder. I Figur 23 till Figur 25 nedan redovisas en jämförelse av förmögenhetsojämlikheten för sju av länderna som ingår i LWS utifrån tre variabler: Gini-koefficient, förmögenhetsandel som innehas av de 10 rikaste procenten, samt förmögenhetsandel som innehas av den rikaste procenten.

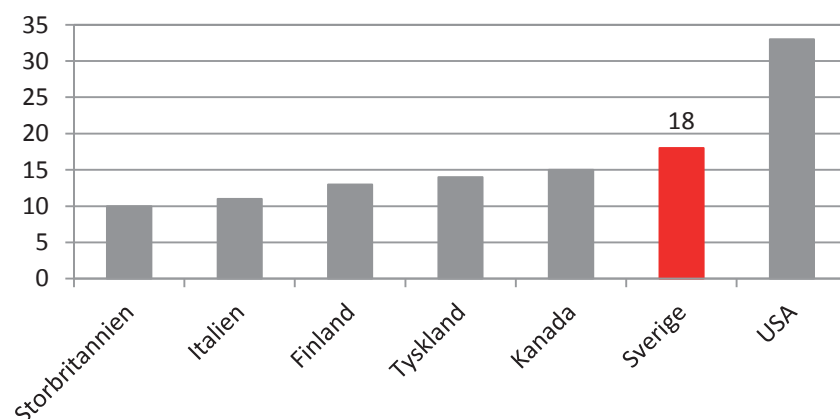
Figur 23 Ojämlighet i förmögenheter i några OECD länder kring år 2000, mätt med Gini-koefficienten för förmögenhet

Figur 24 Ojämlighet i förmögenheter i några OECD länder kring år 2000, mätt som andel (procent) av förmögenhet som innehas av de tio rikaste procenten (topp 10%)

Figur 25 Ojämlighet i förmögenheter i några OECD länder kring år 2000, mätt som andel av förmögenhet som innehas av den rikaste procenten (topp 1%)

Källa: Data från Luxembourg Wealth Study (betaversion), Sierminska *et al.* (2006)

Not: Baserad på enkätundersökningar med hushåll. Enhet: hushåll. Undersökningen genomfördes 1998 i Finland, 1999 i Kanada, 2000 i Storbritannien, 2001 i USA och 2002 i Tyskland, Italien och Sverige.

I denna jämförelse framstår Sverige som mycket ojämnt vad gäller förmögenheter. Sveriges Gini-koefficient uppgår till 0,89 och är störst bland länderna i

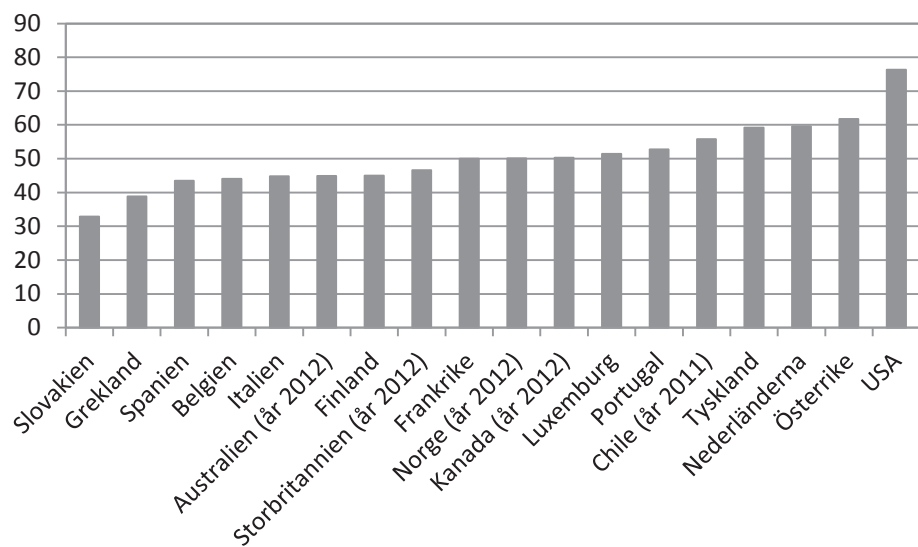
undersökningen. Förmögenhetsandelen för de tio rikaste procenten av den svenska befolkningen beräknades här till 58 procent medan den rikaste procentens förmögenhetsandel beräknades till 18 procent; i båda fallen var andelen i Sverige näst störst i gruppen efter USA.

Sveriges placering kan troligen delvis förklaras med att dataseten för de olika länderna (trots att stora ansträngningar gjorts för att harmonisera dessa) inte är *helt* jämförbara. Till exempel är den svenska definitionen av hushållsenheter samt hanteringen av vissa företagsskulder något annorlunda än i de övriga länders förmögenhetsdata (Cowell *et al.*, 2012, s55). Datasetens brister i fråga om jämförbarhet är dock sannolikt inte hela förklaringen till Sveriges placering.

En tydlig skillnad mellan de två mest ojämlika länderna i jämförelsen – USA och Sverige – är att även om Sverige har en högre Gini-koefficient än USA så har USA väsentligt mer förmögenhet koncentrerad i toppen av fördelningen. Det, internationellt sett, generösa svenska pensionssystemet har ofta ansetts påverka det privata svenska sparandet negativt och kan ligga bakom delar av den ojämlika fördelningen (Davies, 2009, s133). En annan bidragande orsak till Sveriges placering är de svenska hushållens jämförelsevis höga belåning vilken innebär att många hushåll har en negativ förmögenhet (*ibid.*). Just på grund av att en stor andel hushåll i de flesta länder har negativa förmögenheter, menar Murtin och d’Ercole (2015) att Gini-koefficienten är ett olämpligt mått för att studera och jämföra ojämlikhet i förmögenhet. De förespråkar istället att studera till exempel andelen av hushållens förmögenheter som tillfaller de förmögnaste delarna av befolkningen (det vill säga det som redovisas i Figur 24 samt Figur 25).

Ett annat försök till att skapa en harmoniserad databas över förmögenhetsojämlikheten i olika länder lanserades 2013 (se Murtin och d’Ercole, 2015). OECD utfärdade då riktlinjer för mikrodata avseende hushållsförmögenheter. OECD har också utifrån dessa riktlinjer samlat in ett dataset över förmögenhetsfördelningen i 18 OECD länder. Sverige är dock tyvärr inte ett av dessa länder. I Figur 26 presenteras ojämlikheten i förmögenheter för dessa 18 länder, mätt som förmögenhetsandelen som tillfaller de tio rikaste procenten. När de länder som ingår i såväl Luxemburg Wealth Study (Figur 24) som OECDs databas (Figur 26) jämförs kan vi se att både nivåer och ranking av länderna är likartade. Detta trots att det finns vissa skillnader i metodval i de två försöken att harmoniera förmögenhetsdata mellan länder och att det skiljer ett decennium mellan undersökningarna.

Figur 26 Ojämlighet i förmögenheter i några OECD länder år 2010, mätt som andel (procent) av förmögenhet som innehas av de tio rikaste procenten (topp 10%)

Källa: Data från OECD Wealth Distribution Database, Murtin och d'Ercole (2015).

Not: Data för Australien, Kanada, Korea, Storbritannien och USA är från nationella enkätundersökningar. Data från Nederländerna och Norge är registerdata. Data för övriga länder kommer från the Euro-System Household Finance and Consumption Survey. Enhet: hushåll.

9 Avslutande reflektioner

I denna rapport har den ekonomiska ojämlikheten i Sverige beskrivits. Fokus har legat på att ge en samlad bild av situationen. Slutsatsen är tydlig: de ekonomiska klyftorna ökar i Sverige, både sett till inkomster och sett till förmögenheter. Det är också tydligt att möjligheterna skiljer sig åt: inkomströrligheten är låg både i toppen och i botten av fördelningen, och klass, kön och etnicitet har betydelse.

Ökad spridning vad gäller inkomster, betydande förmögenhetsskillnader och ojämlika möjligheter är inte separata fenomen. Utvecklingen hänger samman.

Förmögenhetsojämlikhet är både en konsekvens av ojämlika inkomster (som gör det möjligt för vissa, men inte för andra, att spara och investera) och en orsak till de ökande inkomstskillnaderna genom kapitalinkomsternas ökade betydelse och koncentration. Ojämlika möjligheter är också både en konsekvens av och en orsak till det ojämlika utfallet vad gäller inkomster och förmögenheter.

Det finns flera anledningar till varför utvecklingen i Sverige bör ses som oroande. För det första har jämlikhet ett egenvärde och undersökningar har visat att en överväldigande majoritet vänder sig mot de nivåer av ojämlikhet som råder idag. För det andra har ekonomisk jämlikhet visat sig påverka sammanhållning, demokrati, hälsa och ekonomi. Ekonomisk jämlikhet kan därmed ses som både ett mål och ett medel.

9.1 Vad driver på den ökande ojämlikheten?

Denna rapport är en kunskapsöversikt om den ekonomiska ojämlikheten i Sverige. Syftet har inte varit att försöka förklara vad som ligger bakom utvecklingen eller att komma med policyförslag. Några observationer som delvis kan förklara utvecklingen har dock gjorts.

Som diskuterades i kapitel 3 kan vi, om vi studerar vad som bidragit till utvecklingen av Gini-koefficienten för den justerade disponibla inkomsten per konsumtionsenhet, se att *kapitalinkomsternas* bidrag ökat kraftigt de senaste decennierna. Mycket tyder på att kapitalinkomsternas ökade betydelse är en speciellt viktig drivkraft för att förklara varför den absoluta toppen drar ifrån. Regeringens senaste fördelningspolitiska redogörelse (PROP. 2015/16:100, bilaga 2) innehåller en fördjupning om de olika inkomstslagens effekter på inkomstfördelningen. Slutsatsen är även där att kapitalinkomster (såväl räntor och utdelning som realiserade kapitalvinster) är det inkomstslag som haft störst betydelse för den ökade inkomstspridningen i Sverige under perioden 1995–2014. Detta beror dels på att kapitalinkomsterna under perioden blivit mer koncentrerade till toppen av fördelningen, och dels på att kapitalinkomsterna (inklusive realiserade kapitalvinster) har blivit större över tiden.

En annan utveckling som noterades i kapitel 3 var att transfereringar och skatter fått en mindre utjämnande roll över tid, speciellt sedan millennieskiftet. I kapitel 6 studerades utvecklingen av den disponibla inkomsten för olika grupper i samhället. Tydligt är att det här skett en tudelning mellan å ena sidan olika grupper av förvärvsarbetande som generellt haft en god inkomstutveckling under de senaste decennierna, och å andra sidan icke-förvärvsarbetande, såsom sjuka och arbetslösa, som haft en mycket svag nominell utveckling av disponibelinkomster, framför allt

under 00-talet. I en rapport för Finanspolitiska rådet noterar Bengtsson *et al.* (2014, s47) att orsaken till att arbetslösas och sjukas inkomster haft en så svag utveckling jämfört med förvärvsarbetandes beror på att socialförsäkringsförmånerna gradvis har urholkats under 2000-talet. Arbetslöshetsförsäkringens golv och tak har, under merparten av 2000-talet, varit nominellt konstant. Den maximala sjukförsäkringen har varit indexerad till ett prisindex, men lönerna har under perioden stigit mer än priserna. Till detta ska läggas jobbskatteavdragen som inte gällt olika socialförsäkringsförmåner och därmed inneburit en relativ inkomstförsvagning för sjuka och arbetslösa.

9.2 Vad är möjliga bakomliggande förklaringar?

Några tydliga drivkrafter som lett till ökad ojämlikhet går alltså att identifiera i den svenska statistiken. Men Sverige är, som diskuterats tidigare i denna rapport, inte unikt i utvecklingen mot ökad ojämlikhet – även om ojämlikheten verkar ha ökat speciellt mycket i Sverige.

I den internationella forskningen har flera olika bakomliggande orsaker lyfts fram som möjliga förklaringar till utvecklingen mot ökad ekonomisk ojämlikhet i många länder. Tre huvudsakliga förklaringsmodeller kan identifieras. För det första diskuteras ökad ojämlikhet som ett resultat av olika *strukturomvandlingseffekter*, såsom teknologisk utveckling och ökad globalisering. En andra övergripande förklaringsmodell handlar om *institutionella faktorer samt policy- och attitydförändringar* som till exempel en ökad acceptans för ekonomisk ojämlikhet. Slutligen finns det förklaringsmodeller som betonar *kapitalets* roll.

Kapitalets roll

Thomas Pikettys bok *Kapitalet i det tjugoförsta århundradet* har rönt mycket uppmärksamhet de senaste åren. Den centrala slutsatsen i boken är att privat avkastning på kapital under långa perioder varit avsevärt högre än tillväxttakten i många ekonomier. En konsekvens av detta är att den ekonomiska ojämlikheten ökar genom att ackumulerat kapital växer snabbare än produktionen och lönerna. Detta är en ond cirkel eftersom koncentrationen av kapital, som växer snabbare än arbetsinkomster, innebär att skillnaderna ökar över tid (Piketty, 2013).

Pikettys bok har lett till ökat intresse generellt för vilken roll kapitalet spelar vad gäller ekonomisk ojämlikhet. Flera mekanismer undersöks och diskuteras i forskningen, däribland vilken effekt inkomsterna har på den ojämlika fördelningen av kapital, betydelsen av skillnader i sparande och risktagande, samt betydelsen av gåvor och arv för ekonomisk ojämlikhet.

Institutionella faktorer samt policy- och attitydförändringar

En annan grupp av förklaringar till den ökande ekonomiska ojämlikheten ser utvecklingen som ett resultat av policy- och attitydförändringar och/eller försvagade institutioner. Policyförklaringar kan till exempel röra lägre täckningsgrad och nivåer på arbetslöshetsersättning, samt mindre progressiv beskattning. OECD har i en sammanställning funnit att även om ökade skillnader i marknadsinkomster var den viktigaste förklaringen till den ökade inkomstojämlikheten generellt i OECD-länderna under perioden från mitten av 1980-talet till mitten av 1990-talet, så var försvagad omfördelning genom skatter och transfereringar den viktigaste bakomliggande förklaringen under det efterföljande decenniet (OECD, 2011, s292).

Vad gäller institutionella förklaringsmodeller handlar diskussionen om såväl arbetsmarknadsinstitutioner som institutioner som reglerar finansmarknader. Internationellt har flera forskare till exempel tittat på fackföreningsrörelsens försvagade ställning som en potentiellt viktig förklaring till ökade inkomstskillnader. I nästan alla OECD-länder har organisationsgraden sjunkit de senaste decennierna (OECD, 2011). För vissa länder kan ökad ojämlikhet vad gäller löneinkomster i nedre delen av fördelningen härledas till fackföreningsrörelsens försvagade roll och där tillhörande lägre lägsta löner. Det finns också vissa belegg för att hög organisationsgrad påverkar även inkomstandelen för toppprocenten (Teulings, 2014; Jaumotte och Osorio Buitron, 2015). Avregleringar av finansiella marknader är annars en institutionell förändring som lyfts fram som en orsak till att just toppinkomstandelarna ökat dramatiskt under de senaste decennierna.

Strukturomvandling

Teorier som betonar strukturomvandling som en viktig bakomliggande orsak till den ökande ojämlikheten utgår ofta från det faktum att jobbtillväxten under de senaste decennierna varit mycket svagare för typiska medelinkomstjobb än för låginkomst och höginkomstjobb. Denna utveckling är tydlig i väldigt många länder, däribland Sverige (se till exempel Adermon och Gustavsson, 2015).

Detta ses antingen som en konsekvens av globalisering (de traditionella medelinkomstjobben utgörs av arbetsuppgifter som är billiga och enkla att flytta till andra länder) och/eller av teknologisk utveckling (arbetsuppgifterna är relativt sett enkla att automatisera). Denna jobbpolarisering kan till exempel påverka löneutvecklingen och därmed den ekonomiska ojämlikheten genom att efterfrågan på arbetare med medellång utbildning minskar och denna grupp därför istället konkurrerar om arbeten som traditionellt utförts av personer med kortare utbildning (främst tjänsteyrken som är svåra eller relativt sett dyra att flytta eller automatisera). Samtidigt kan personer med kortare utbildning trängas bort från dessa jobb, in i arbetslöshet.

Det finns empiriska belegg för löneeffekter till följd av jobbpolarisering i till exempel USA – men i Sverige är bilden inte lika tydlig. Som diskuterats tidigare är det främst kapitalinkomster, snarare än arbetsinkomster, som ligger bakom utvecklingen mot ökad inkomstojämlikhet i Sverige. Detta innebär emellertid inte att strukturomvandling genom ökad globalisering eller teknologisk utveckling inte kan ha bidragit till utvecklingen mot ökade inkomstskillnader i Sverige. Det finns till exempel många sätt på vilka strukturomvandling kan leda till ökad avkastning på kapital relativt arbete (Roine, 2015b).

9.3 Vägen framåt

De senaste 35 årens utveckling mot ökad ekonomisk ojämlikhet kommer inte brytas av sig själv. Utvecklingen är tydlig. Det är därför viktigt att nu fokusera på att förtydliga dels vad som orsakat utvecklingen och dels vilka typer av policy som behövs för att bryta den.

Ibland görs en uppdelning mellan å ena sidan policy ämnad att ändra fördelningen av marknadsinkomsterna (*predistribution*), såsom exempelvis reformer för högre kvalitet och mer likvärdighet i skolan, och å andra sidan omfördelande policy (*redistribution*),

det vill säga förändrade skatter och transfereringar. Det är dock osannolikt att endast det ena eller det andra skulle vara tillräckligt för att signifikant och långsiktigt minska den ekonomiska ojämlikheten i Sverige. Troligen behövs en kombination av väl avvägda reformer av båda typer för att verkligen vända utvecklingen.

Referenser

- Aaberge, R., Björklund, A., Jäntti, M., Palme, M., Pedersen, P. J., Smith, N. och Wennemo, T. (2002). *Income Inequality and Income Mobility in the Scandinavian Countries Compared to the United States*. Review of Income and Wealth, Series 48, No 4, 443-469.
- Adermon, A och Gustavsson, M (2015). *Teknisk utveckling och jobbpolarisering*. SNS Analys, nr 28, mars 2015.
- Andersson, D. (2015). *Tak för fattigdom – så skyddar vi demokratin*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Atkinson, A. B. (1975). *The Economics of Inequality*. Oxford: Clarendon Press.
- Atkinson, A. B: (2015). *Inequality. What can be done?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bengtsson, N., Edin, P-A. och Holmlund, B. (2014). *Löner, sysselsättning och inkomster – ökar klyftorna i Sverige?* Finanspolitiska rådet, 2014/1, Studier i finanspolitik.
- Bergström, J. och Eld, A. (2014). *Makteliten – i en klass för sig*. Landsorganisationen i Sverige. Stockholm: LO-Tryckeriet.
- Bergström, J., Almqvist, A. och Eld, A. (2016). *Makteliten – klyftorna större än någonsin*. Landsorganisationen i Sverige. Stockholm: Bantorget Grafiska AB.
- Björklund, A. och Jäntti, M. (2011). *Inkomstfördelningen i Sverige*. SNS Valfärdsrapport 2011. Stockholm: SNS Förlag.
- Björklund, A. och Jäntti, M. (2009). *Intergenerational Income Mobility and the Role of Family Background*. i Salverda, W., Nolan, B. och Smeeding, T. M. *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Burkhauser, R. V. och Couch, K. A. (2009). *Intragenerational Inequality and Intertemporal Mobility*. i Salverda, W., Nolan, B. och Smeeding, T. M. *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Cingano, F. (2014). *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, OECD Publishing. DOI:10.1787/5jxrjncwxv6j-en
- Corak, M. (2006). *Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons from a Cross Country Comparison of Generational Earnings Mobility*. IZA Discussion Paper Series no. 1993.

- Corak, M. (2013). *Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility*. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 27, no 3, 79–102
- Cowell, F., Karagiannaki, E. och McKnight, A. (2012). *Mapping and Measuring the Distribution of Household Wealth: A Cross-Country Analysis*. Luxemburg Wealth Study, Working Paper Series, no 12.
- Davies, J. B. (2009). *Wealth and Economic Inequality*. i Salverda, W., Nolan, B. och Smeeding, T. M. *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G. och Myles, J. (2009). *Economic Inequality and the Welfare State*. i Salverda, W., Nolan, B. och Smeeding, T. M. *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Fløtten, T., Kvist, J., Mósesdóttir, L. och Pedersen, L. (2014). *Velferdsstatsutfordringer. Ulikhet, arbeidsintegrering, tjenesteproduksjon og likestilling*. NordMod2030, delrapport 10. Faforapport 2014:42.
- Grenholm, C-H. (2015). *Fem nyanser av rättvisa – om lönepolitik och rättviseteori*. Landsorganisationen i Sverige, Full sysselsättning och solidarisk lönepolitik, delrapport 23. Stockholm: Bantorget Grafiska AB.
- Dabla-Norris, E., Kochhar, K., Suphaphiphat, N., Ricka, F. och Tsounta, E. (2015). *Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective*. IMF Staff Discussion Notes, SDN/15/13.
- International Social Survey Programme (2009). *2009 Social Inequality IV*
<http://issp.org/page.php?pageId=4> 2016-02-11
- Jaumotte, F. och Osorio Buitron, C. (2015) *Union power and inequality*.
<http://voxeu.org/article/union-power-and-inequality>
- Jenkins, S. P. och van Kerm, P. (2009). *The Measurement of Economic Inequality*. i Salverda, W., Nolan, B. och Smeeding, T. M. *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Kumhof, M. och Rancièrè, R. (2010). *Inequality, Leverage and Crises*. IMF Working Paper, WP/10/268.
- Larsson, M (2015). *Arbetstider år 2015*. Stockholm: Landsorganisationen i Sverige.
- Luxemburg Income Study (LIS) Database. (2016-03-18)
<http://www.lisdatacenter.org/our-data/lis-database/>
- Luxembourg Wealth Study (LWS) Database. (2016-03-18).
<http://www.lisdatacenter.org/our-data/lws-database/>
- Löfgren, A-K. (2013). *Effektiv omfördelning över livet*. Stockholm: Landsorganisationen i Sverige.

- Milanovic, B. (2011). *The Haves and the Have-Nots*. New York: Basic Books.
- Murtin, F. och d'Ercole, M. M. (2015). *Household wealth inequality across OECD countries: new OECD evidence*. OECD Statistics Brief, June 2015, no 21.
- Nybom och Stuhler (2015) IFAU ”Att skatta intergenerationella inkomstsamband”
- Pew Research Center (2014). *Greatest Dangers in the World*.
<http://www.pewglobal.org/2014/10/16/greatest-dangers-in-the-world/2016-03-18>
- Piketty, T. (2013). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Belknap Press, Harvard University.
- Regeringen (2012). *Fördelningspolitisk redogörelse*, PROP. 2012/13:100, bilaga 2.
- Regeringen (2013). *Fördelningspolitisk redogörelse*, PROP. 2013/14:100, bilaga 2.
- Regeringen, (2014). *Fördelningspolitisk redogörelse*, PROP. 2014/15:100, bilaga 2.
- Roine, J och Waldenström, D (2010). Top Incomes in Sweden over the Twentieth Century. i Atkinson, A.B., och Piketty, T. (eds.), *Top Incomes over the Twentieth Century: Volume II, A Global Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Roine, J. och Waldenström, D. (2012) *On the Role of Capital Gains in Swedish Income Inequality*. Review of Income and Wealth, 58(3):569-587.
- Roine, J. och Waldenström D. (2015) *Long-Run Trends in the Distribution of Income and Wealth* i Atkinson, A.B., Bourguignon, F. (Eds.) *Handbook of Income Distribution*, vol. 2A. Amsterdam: North-Holland.
- Roine, J. (2012). *Varför ska vi bry oss om fördelningsfrågor? En översikt om relationen mellan ekonomi, politik och fördelning*. Rapport till Finanspolitiska rådet, 2012/4.
- Roine, J. (2015). *Globalisering och inkomstfördelning*. Underlagsrapport till analysgruppen Arbetet i framtiden. Regeringskansliet:
<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/uppdrag-framtid/rapporter-arbetet-i-framtiden/> 2016-03-18
- Roine, J (2015b). *Förklarar teknologisk utveckling ökade inkomstklyftor?*
<https://ekonomistas.se/2015/05/05/forklarar-teknologisk-utveckling-okade-inkomstklyftor/#more-20704>
- SCB (2016-01-08). *Hushållens ekonomi (HEK), Inkomstfördelningsundersökningen*.
http://www.scb.se/HE0103/#c_li_HE0103A
- Salverda, W., Nolan, B. och Smeeding, T. M. (2009). *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.

- Sierminska, E., Brandolini, A. och Smeeding, T. M. (2006). *Comparing wealth distribution accross rich countries: First results from the Luxembourg Wealth Study*. Luxembourg Wealth Study, Working Paper Series, Working Paper no. 1.
- Sen, A. (1973). *On Economic Inequality*. Oxford: Clarendon Press
- Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. New York: W.W. Norton & Co
- Teulings, C. (2014). *Why does inequality grow? Can we do something about it?*
<http://voxeu.org/article/why-does-inequality-grow>
- Waldenström, D. (2009). *Lifting All Boats? The Evolution of Income and Wealth Inequality over the Path of Development*. Lund Studies in Economic History 51, Department of Economic History, Lund University.
- Wilkinson, R. och Pickett, K. (2009). *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Allen Lane.
- The World Wealth and Income Database (2016-01-08). *Top income shares*.
<http://www.wid.world/#Database>:
- OECD (2011). *Divided we stand: Why inequality keeps rising*. OECD publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264119536-en> 2016-03-18.
- OECD (2014). *Terms of reference. OECD project on the distribution of household incomes*. 2014/15 Collection. <http://www.oecd.org/els/soc/IDD-ToR.pdf>
 2016-02-24
- OECD (2016a). *Income inequality (indicator)*. <http://dx.doi.org/10.1787/459aa7f1-en>
 2016-01-08.
- OECD (2016b). *Income distribution*. OECD Social and Welfare Statistics (database).
<http://dx.doi.org/10.1787/data-00654-en> 2016-01-08

Rapporten kan hämtas som pdf-dokument på LOs hemsida
eller beställas från LO-distribution:
Telefax: 026-24 90 26

Maj 2016
ISBN 978-91-566-3166-5
www.lo.se

OMSLAGSFOTO: Lars Forsstedt